

Univerzita Hradec Králové
Přírodovědecká fakulta
Historický ústav

Strukturální analýza učebnic dějepisu pro střední školy

Diplomová práce

Autor: Kristýna Musilová

Studijní program: N1101 Matematika

Studijní obor: Učitelství matematiky pro střední školy, Učitelství pro střední školy – dějepis

Vedoucí práce: Mgr. Irena Kapustová

Hradec Králové

2020

Zadání diplomové práce

Autor:	Kristýna Musilová
Studium:	S18MA025NP
Studijní program:	N1101 Matematika
Studijní obor:	Učitelství matematiky pro střední školy, Učitelství pro střední školy - dějepis
Název diplomové práce:	Strukturální analýza učebnic dějepisu pro střední školy
Název diplomové práce AJ:	Structural analysis of the history textbooks for the secondary schools

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem diplomové práce je strukturální analýza učebnic dějepisu pro střední školy z hlediska jejich didaktické vybavenosti a míry obtížnosti textu. Předmětem analýzy jsou učebnice z nakladatelství Didaktis a Státního pedagogického nakladatelství. První část práce se zabývá teorií učebnic, jejich funkcí a strukturou. Dále představuje Rámcový vzdělávací program pro střední školy a gymnázia a popisuje metody odborného výzkumu, didaktické vybavenosti učebnic a analýzy obtížnosti textu učebnic. Druhou část tvoří výzkum středoškolských učebnic dějepisu. V učebnicích je hodnocena didaktická vybavenost a míra obtížnosti textu. Součástí jsou i dotazníky, které byly poslány k vyplnění učitelům v Královehradeckém kraji k zjištění jejich pohledu na jimi používané učebnice. Klíčová slova: učebnice, analýza, rámcový vzdělávací program, struktura učebnic, dějepis, didaktická vybavenost, obtížnost textu

BENEŠ, Zdeněk. Didaktika dějepisu. In: Manuál Encyklopedie českých dějin. HÚ AV ČR, Praha, 2003. BENEŠ, Zdeněk, GRACOVÁ, Blažena. Sondy a analýzy: učebnice dějepisu - teorie a multikulturní aspekty edukačního média. 1. vyd. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2009. ISBN 978-80-211-0570-6. ČAPEK, Vratislav. Problémy tvorby učebnic dějepisu. Učitelské vzdělávání: sborník Ústředního ústavu pro vzdělávání pedagogických pracovníků. 1976, sv. 1, s. 5-35 1976, sv. 1 ČAPEK, Vratislav. Tvorba a výzkum učebnic dějepisu. In: Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice, 1995 JANOŠKOVÁ, Eva. Vztah úrovně didaktické vybavenosti a míry obtížnosti textu současných učebnic. Pedagogická orientace. 2009, roč. 19. MICHOVSKÝ, Václav. Nový model učebnice dějepisu. In: Tvorba učebnic 3, Praha: SPN, 1981 PRŮCHA, Jan. Studijní příručka: Teorie, tvorba a hodnocení učebnic. 2. vyd. Praha: ÚÚVPP, 1989. PRŮCHA, Jan. Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-49-4. VALENTA, Milan. Koncepce a tvorba učebnic. 1. vyd. Olomouc: Netopejr, 1997. ISBN: 80-902057-8.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Irena Kapustová

Oponent: Mgr. Milan Hes, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 23.4.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala (pod vedením vedoucí diplomové práce Mgr. Ireny Kapustové) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Kristýna Musilová

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Ireně Kapustové za vstřícný přístup při vedení mé diplomové práce. Zároveň děkuji své rodině a blízkým, kteří mi byli po celou dobu studia oporou.

Anotace

MUSILOVÁ, Kristýna. Strukturální analýza učebnic dějepisu pro střední školy. Hradec Králové: Přírodovědecká fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020, 78 s., Diplomová práce.

Cílem diplomové práce je strukturální analýza učebnic dějepisu pro střední školy z hlediska jejich didaktické vybavenosti a míry obtížnosti textu. Předmětem analýzy jsou učebnice z nakladatelství Didaktis a Státního pedagogického nakladatelství.

První část se zabývá teorií učebnic, jejich funkcí a strukturou. Dále představuje Rámcový vzdělávací program pro střední školy a gymnázia. Popisuje metody odborného výzkumu, didaktické vybavenosti učebnic a analýzy obtížnosti textu učebnic.

Druhou část tvoří výzkum středoškolských učebnic dějepisu. V učebnicích je hodnocena didaktická vybavenost a míra obtížnosti textu. Součástí jsou i dotazníky, které byly poslány k vyplnění učitelům v Královehradeckém kraji k zjištění jejich pohledu na jimi používané učebnice.

Klíčová slova: učebnice, analýza, rámcový vzdělávací program, struktura učebnic, dějepis, didaktická vybavenost, obtížnost textu

Annotation

MUSILOVÁ, Kristýna. Structural analysis of the history textbooks for the secondary schools. Hradec Králové: Faculty of Science, The University of Hradec Králové, 2020, 78 p., Diploma Thesis.

The aim of the thesis is a structural analysis of the history textbooks for the secondary schools in the terms of their didactic equipment and the level of difficulty of the text. The subject of the analysis are textbooks from the publishing houses Didaktis and Státní pedagogické nakladatelství.

The first part deals with the theory of textbooks, their functions and structure. It also presents the Framework Educational Program for The Secondary Schools and Grammar Schools. It describes the methods of the professional research, the didactic equipment of the textbooks and analysis of the textbook difficulty.

The second part consists of the research of the history books for the secondary schools. The textbooks are evaluated in the terms of the didactic equipment and the level of difficulty of the text. The diploma thesis also includes questionnaires, that were sent to the teachers in the Hradec Kralove region, to find out their opinion on the textbooks they use.

Key words: textbook, analysis, framework educational program, textbook structure, History, didactic equipment, text difficulty

Obsah

Úvod	9
1. Učebnice	10
1.1. Funkce učebnice	12
1.2. Struktura učebnice	14
2. RVP pro střední školy	16
2.1. Dějepis v RVP pro gymnázia	17
2.2. RVP pro střední odborné vzdělávání	20
3. Metody používané při výzkumu	21
4. Didaktická vybavenost učebnic	23
4.1. Měření didaktické vybavenosti	23
5. Analýza obtížnosti textu	26
5.1. Syntaktická obtížnost textu	28
5.2. Sémantická obtížnost textu	29
6. Praktická část	30
7. Měření a analýza didaktické vybavenosti učebnic dějepisu	31
7.1. Měření a analýza didaktické vybavenosti prvního dílu učebnic dějepisu	32
7.2. Měření a analýza didaktické vybavenosti druhého dílu učebnic dějepisu	36
7.3. Měření a analýza didaktické vybavenosti třetího dílu učebnic dějepisu	40
7.4. Měření a analýza didaktické vybavenosti čtvrtého dílu učebnic dějepisu	44
7.5. Měření a analýza didaktické vybavenosti učebnice pro střední odborné školy	48
8. Metodika analýzy obtížnosti textu	52
8.1. Shrnutí míry syntaktické obtížnosti textu T_s	54
8.1.1 Výpočet hodnoty V	54
8.1.2 Výpočet hodnoty U	54
8.1.3 Analýza výsledků měření syntaktické obtížnosti textu	56
8.2. Shrnutí míry sémantické obtížnosti T_p	57
8.3. Shrnutí celkové míry obtížnosti textu	62
8.4. Stupeň odbornosti i a h	64
9. Zhodnocení měření v rámci praktické části	67
10. Dotazníkové šetření	68
Závěr	73
Seznam užitých zdrojů	75
Seznam pramenů	78

Seznam tabulek	79
Seznam grafů.....	81
Seznam vyobrazení.....	83
Seznam příloh.....	84
Přílohy	85

Úvod

Práce se zabývá tematikou didaktických pomůcek, konkrétně učebnic. Didaktické pomůcky jsou nástrojem usnadňujícím výuku a plnícím zároveň celou řadu dalších důležitých funkcí. Diplomová práce se zaměřuje na didaktickou vybavenost učebnic a na analýzu obtížnosti textu zkoumaných v učebnicových řadách dvou nakladatelství.

Cílem diplomové práce je představení jiného pohledu na učebnicové řady pomocí vzorců a výpočtů, díky kterým dojde ke zjištění, zda-li daná učebnice odpovídá kritériím popisovaných v teoretické části.

V teoretické části práce jsou informace získány rešeršní činností a pocházejí zejména z odborných pedagogických monografií či článků souvisejících s daným tématem. Jednotlivé učebnice jsou podrobeny analýze, která je doplněna o zjištění vyplývající z názorů vyučujících dějepisu týkajícího se jejich pohledu na používané učebnice. Za účelem zjištění těchto poznatků jsou vyučujícím předloženy k vyplnění dotazníky, které jsou vedeny metodou kvalitativního výzkumu. Dalšími použitými metodami pro zpracování diplomové práce jsou analýza, kompilace a komparace.

V teoretické části definujeme učebnici jako pojem. V souvislosti se zastávanými funkcemi je učebnice charakterizována strukturou a postavením ve vzdělávacích procesech. Dále jsme se zaměřili na rámcové vzdělávací programy. Charakterizujeme i jejich vztah ke konkrétně zvolenému výukovému předmětu dějepisu. Představeny jsou rámcové vzdělávací programy určené pro sekundární stupeň vzdělávání – pro gymnázia či odborné střední školy. Pozornost je věnována metodám odborného výzkumu, didaktické vybavenosti učebnic a možnostem jejich měření a analýze obtížnosti textu učebnic.

Praktická část práce navazuje na část teoretickou. Zde se věnujeme výzkumu školních učebnicových řad určených pro střední školy. V učebnicích je hodnocena didaktická vybavenost a míra obtížnosti textu. Předmětem výzkumu jsou učebnice z řady *Státního pedagogického nakladatelství Praha* a učebnice z řady *Didaktis*.

1. Učebnice

V dnešní době je velice obtížné najít přesnou charakteristiku vystihující pojem učebnice. V širším slova smyslu můžeme za učebnici považovat publikaci, která slouží k učení neboli k vyučování a jedinci z ní získávají vědomosti. Jedná se o nejjednodušší pomůcku používanou ve výchovně-vzdělávacím procesu. V odborné literatuře zabývající se pojmem učebnice zjistíme, že odborníci nejsou jednotní v jejím vymezení. Na začátku kapitoly uvedeme nejprve několik definic, abychom zcela pochopili podstatu daného termínu a následně i její obsah.

„Učebnice je druh knižní publikace uzpůsobené k didaktické komunikaci svým obsahem a strukturou. Má řadu typů, z nichž nejrozšířenější je školní učebnice. Ta funguje 1. jako prvek kurikula, tj. prezentuje výsek plánovaného obsahu vzdělání; 2. jako didaktický prostředek, tj. je informačním zdrojem pro žáky a učitele, řídí a stimuluje učení žáků.“¹

„Učebnice jsou v širším smyslu všechny knižní (tištěné a psané) prostředky, specificky určené pro podporu procesu tvorby a nabývá vzdělání žáků/studentů/jiných osob.“²

Tolmáčiová definuje učebnici jako *„nejdůležitější učební pomůcku pro žáky i učitele. Poskytuje základní zdroj informací ve výuce jednotlivých předmětů. Napomáhá usměrnit vyučovací proces.“³*

Učebnice je dle Vališové s Kasíkovou *„konkretizací učebních osnov a zároveň určitým obecným scénářem vyučovacího procesu.“⁴* Učebnice na základě výše uvedeného poznatku plní celou řadu různých funkcí. O těchto bude více psáno v podkapitole 1.3.

Dále Vališová s Kasíkovou uvádí, že učebnice je zároveň základním prostředkem práce žáka.⁵

Zormanová uvádí, že učebnice je sice především prostředkem vyučování. Současně je i učebním druhem knižní publikace.⁶ Tento prostředek vyučování a druh knižní publikace

---

¹ Jan PRŮCHA, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, s.258.

² Miloslav SÝKORA, *Učebnice: její úloha v práci učitele a ve studijní činnosti žáků a studentů*. 1. vyd. Praha: EM-Effect, 1996. s.5.

³ Terézia TOLMÁČIOVÁ, *Učebnice a výučba zeměpisu na základných školách v Slovenskej republike po roku 1992. In Učebnice geografie 90. let*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2000. s.72 – 76.

⁴ Alena VALIŠOVÁ, Hana KASÍKOVÁ a Miroslav BUREŠ. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 148.

⁵ Tamtéž, s. 148.

⁶ Lucie ZORMANOVÁ, *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017, s. 196.

„vymezuje a konkretizuje obsah učiva a okruhy daného vyučovacího předmětu.“⁷ Obsah učiva i okruhy předmětu jsou v učebnici didakticky ztvárněné a vhodně metodicky uspořádané.⁸

Dle Koláře je možné učebnici definovat jako „specificky zpracovaný učební text, který je nositelem obsahu vzdělávání a prostředkem řízení učebního procesu.“⁹ Učebnice mohou být efektivně využívány, jestliže reflektují následující faktory, které ovlivňují procesy edukace:¹⁰

- věk žáků, jimž je určena;
- speciálně zvolené informace – jsou přeformulovány a uspořádány způsobem, aby u žáka při použití učebnice umožnily dosažení stanovených cílů edukace;
- určité pojetí vyučování – dle něj pedagog volí nejvhodnější učebnici pro sebe a své svěření.

S ohledem na věk a předpokládaný stupeň rozvoje vzdělávaných subjektů pak učebnici spoluutvářejí její parametry, jakými jsou obtížnost a rozsah, názornost, přehledy, didaktické vybavení, příklady, otázky, cvičení, terminologie a další.¹¹

Průcha ve své knize *Učebnice: teorie a analýza edukačního média* popisuje tři základní pojetí učebnice. Jedná se o učebnici v rámci kurikula. Autor uvádí, že učebnice je považována za součást kurikulárního dokumentu a musí odpovídat obsahům, které stanovil. Dále popisuje učebnici jako didaktický prostředek chápaný jako souhrn všech materiálních předmětů fungujících v procesu edukace. Třetí pojetí uvádí Průcha učebnici jako druh školních didaktických textů, které jsou vytvořeny pro výukové účely. Do složky zařazujeme např. cvičebnice, slabikáře, čítanky, sbírky, slovníky, atlasy, zpěvníky apod.¹²

Ve vzdělávacím procesu se setkáváme se specifickými typy textu, a to konkrétně s tzv. pracovními sešity. Pracovní sešity jsou výukovými médii, která se z poloviny skládají právě

---

⁷ Lucie ZORMANOVÁ, *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017, s. 196.

⁸ Tamtéž, s. 196.

⁹ Zdeněk KOLÁŘ a kol. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012, s. 152.

¹⁰ Tamtéž, s. 152.

¹¹ Srov. Zdeněk KOLÁŘ a kol. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012, s. 152.

¹² Jan PRŮCHA, *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. s.13.

z učebnice a z druhé poloviny jsou tvořeny pracovním materiálem.¹³ Pracovní sešit je důkazem, že učebnici lze nalézt v podobě různě modifikovaných textů. Právě pracovní sešity jsou zřejmě nejtypičtějšími zástupci dané kategorie vzdělávacích materiálů.

Kromě pracovních sešitů zmíníme také existenci a využívání adaptivních¹⁴ učebnic, interaktivních¹⁵ učebnic apod.¹⁶

Na dnešních českých školách nalezneme různá zpracování učebnic, na mysli máme hlavně e-učebnice. Na první pohled jsou pro žáky atraktivnější a vzbudí u studentů větší zálibení pro daný předmět. Mnoho škol dnes využívá tablety nebo iPady, kde si děti mohou učebnici otevřít a poté s ní pracovat. Interaktivní učebnice slouží k oživení vyučovací hodiny. Může oslovit i žáky, kteří mají k danému předmětu negativní postoj. Taková učebnice nabízí videa, audionahrávky a různé možnosti jako zvětšení obrázků nebo fotografií, animace, úkoly, cvičení.

1.1. Funkce učebnice

Žáci používají učebnice, aby se poznatky měly možnost přemístit do jejich mysli.¹⁷ Podlahová nazývá tento jev „pedagogický zázrak“.¹⁸ V této souvislosti je třeba zmínit v první řadě vzdělávací funkci učebnic.¹⁹

Učebnice plní funkci vnějšího sdělovacího systému, který je schopen sdělovat žákovi informace a předkládat mu nové učivo mimo klasický výklad učitele.²⁰ Zde je možné hovořit o funkci učebnice, jakožto o zajišťování procesu verbálního učení u vzdělávaných subjektů.²¹ Další důležitou funkcí učebnice je funkce komunikační, kdy dochází k verbálnímu učení na základě komunikace sdělovacího systému učebnice se žákem.²²

---

¹³ Alena VALIŠOVÁ, Hana KASÍKOVÁ a Miroslav BUREŠ. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 202.

¹⁴ Adaptivní též účelová

¹⁵ Interaktivní učebnice = elektronická podoba tištěné učebnice

¹⁶ Jiří DOSTÁL, *Nové technologie ve vzdělávání: vzdělávací software a interaktivní tabule*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 10 a 24.

¹⁷ Libuše PODLAHOVÁ, *Didaktika pro vysokoškolské učitele: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 2012, s. 77.

¹⁸ Tamtéž, s. 77.

¹⁹ Alena NELEŠOVSKÁ, *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Praha: Grada, 2005, s. 27.

²⁰ Alena NELEŠOVSKÁ, *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Praha: Grada, 2005, s. 80.

²¹ Tamtéž, s. 80.

²² Tamtéž, s. 80.

Prezentační funkci učebnice chápeme jako souhrn informací, které jsou čtenářům prezentovány různými formami (verbální, obrazová, kombinovaná).²³

Učební texty slouží nejen žákům, ale i pedagogům samotným. Na základě jejího vhodného využití může učitel šetřit svůj čas i energii. Text učebnic obsahuje informace, které chce pedagog svým žákům předat. Učitel nemusí poznatky žákům předčítat či opakovat dle učebního média. Postačí, když si je žáci přečtou.²⁴ Duplikace daných vědomostí ze strany pedagoga již není většinou zapotřebí.

Učebnice je tedy jednou z pomůcek, které učitel ve své profesní praxi běžně užívá.²⁵ Dle Zormanové se v případě učebnic jedná o pracovní příručky, kdy učitel by měl fungovat jako poradce.²⁶ Postavení učebnice vyplývá ze situace ve školství a vzdělávacím systému. Předpokládá se, že „zárukou produktivity práce školy je zájem žáka a jeho aktivita a aktivní činnost. Aktivita, motivace a zájem žáka se rozvíjí v pracovní činnosti žáka.“²⁷

Učebnice z metodologického hlediska figurují v řízení výuky.²⁸ Můžeme na ně nazírat v rovině určitého stupně manažerské funkce, kterou v edukaci zastávají.

Vedle zmíněných funkcí plní učebnice funkci didaktickou.²⁹ V souvislosti zmiňujeme funkce transformační, v jejímž rámci poskytuje učebnice „didakticky transformované odborné informace z určitého vědního oboru tak, aby tyto informace byly přístupné žákům.“³⁰

Celá řada českých a evropských pedagogů se ve své práci věnovala snaze o vymezení funkcí učebnice, přičemž těchto funkcí je velké množství a každý autor je definuje jinak.³¹

---

²³ Jan Průcha, *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997.

²⁴ Srov. Alena VALIŠOVÁ, Hana KASÍKOVÁ a Miroslav BUREŠ. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 201.

²⁵ MAŇÁK, 1999; In: ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012, s. 50.

²⁶ Lucie ZORMANOVÁ, *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012, s. 29.

²⁷ Lucie ZORMANOVÁ, *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012, s. 29.

²⁸ Zdeněk KOLÁŘ a Alena VALIŠOVÁ. *Analýza vyučování*. Praha: Grada, 2009, s. 73.

²⁹ Srov. Lucie ZORMANOVÁ, *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012, s. 7.

³⁰ Lucie ZORMANOVÁ, *Obecná didaktika: pro studium a praxi*. Praha: Grada, 2014, s. 193.

³¹ Lucie ZORMANOVÁ, *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017, s. 196.

Zormanová ve své publikaci uvádí kategorizaci základních funkcí učebnic dle Průchy, kdy je shrnuje do následujících základních bodů:³²

- Funkce prezentace učiva;
- Funkce řízení učení/vyučování;
- Funkce organizační.

V praxi se setkáváme s různými pedagogickými přístupy a školami, u nichž jsou funkce učebnic upozadňovány. Jedná se konkrétně o Waldorfskou školu, pro niž učebnice nepředstavuje základní prostředek pro žákovskou práci.³³

O důležitosti učebnic, jejich elektronizaci a interaktivním vyučování nás informuje Kubrický: „*Nezatracujme učebnice a nesnažme se je přepisovat do podoby www stránek. (...) Využívejme počítače především jako prostředníka pro zobrazení multimediálních prvků. Studující vhodně odkazujme na text v učebnicích a střídejme režim jejich studia.*“³⁴ Dle Kubrického vede podobný přístup k výuce a vzdělávání u vzdělávaných subjektů k jejich aktivizaci a lepšímu udržení koncentrace i jejich zápalu.³⁵

1.2. Struktura učebnice

Pedagogové uvádějí, že ve vzdělávacím médiu dochází k prezentaci velkého množství informací. Podstatné může na úkor zmíněné četnosti zanikat.³⁶ Z uváděného důvodu je nutné upozornit nikoli pouze na obsah učebnic ve vzdělávání, ale i na jejich strukturu. Právě struktura učebních materiálů pomáhá pedagogovi a žákům v lepší orientaci v prezentovaných informacích, kterých může být celá řada.

Ke strukturálním komponentům se vyjadřuje v českém prostředí Průcha, jehož schéma prezentované k dané problematice je znázorněno na obrázku číslo 1.

---

³²PRŮCHA, 2005; In: ZORMANOVÁ, Lucie. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017, s. 196.

³³ Alena VALIŠOVÁ, Hana KASÍKOVÁ a Miroslav BUREŠ. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 148.

³⁴ Jan KUBRICKÝ, Metodika tvorby výukových materiálů na webu. In: DOSTÁL, Jiří (ed.). *Nové technologie ve vzdělávání: vzdělávací software a interaktivní tabule*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 15.

³⁵ Tamtéž, s. 15.

³⁶ Alena VALIŠOVÁ, Hana KASÍKOVÁ a Miroslav BUREŠ. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 143.

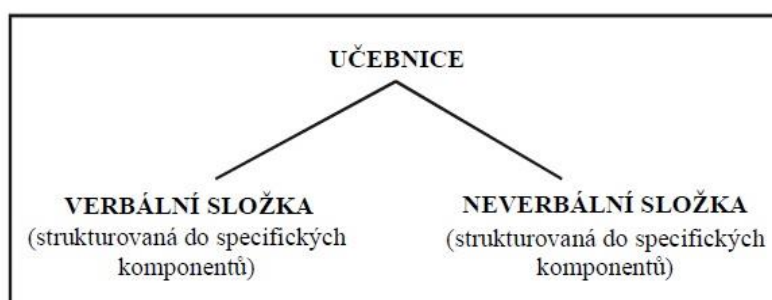
Obrázek 1: Strukturní komponenty učebnic dle Průchy

Zdroj: Průcha, 2005; In: Zormanová, 2017, s. 197

Maňák s Klapkem nahlíží na strukturu učebnic odlišným způsobem. Jejich vlastní pojetí problematiky je znázorněno na obrázku číslo 2, v rámci tzv. obecného modelu struktury učebnice.³⁷

Obrázek 2: Struktura učebnic dle Maňáka s Klapkem

Zdroj: Maňák a Klapko, 2006, s. 12

Při porovnání informací znázorněných na obrázcích 1 a 2 vidíme různé rozdělení v závislosti na různých aspektech. Jednotlivé komponenty učebnice závisí na hledisku, které konkrétní autor k dané problematice zaujímá.

Na základě různých taxonomií strukturních komponentů učebnic je následně možné identifikovat jednotlivé vlastnosti učebnic.³⁸ Dle Maňáka a Klapka rozlišujeme v rámci struktury učebnic celkem 36 různých komponentů, rozdělených do tří kategorií na základě funkce, kterou v učebnici plní. Jedná se o 27 verbálních komponentů a 9 komponentů grafických, obrazových.³⁹ Autoři ve svém přístupu ke struktuře učebnic dále navazují na

³⁷ Josef MAŇÁK a Dušan KLAPKO (ed.). *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 12.

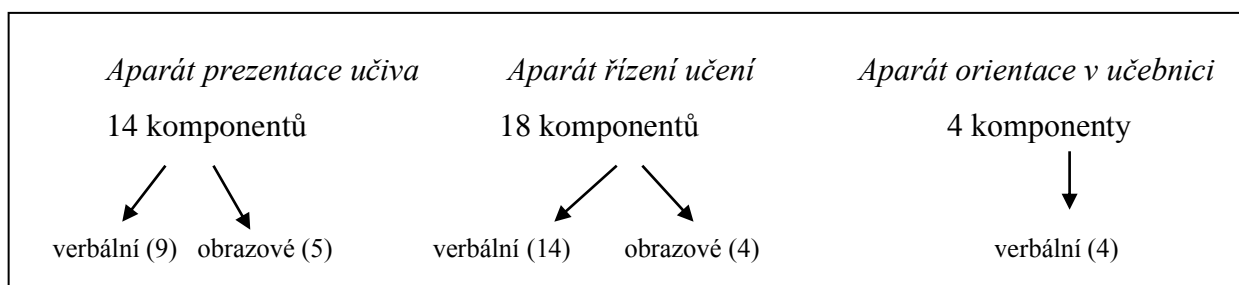
³⁸ Tamtéž, s. 12.

³⁹ Tamtéž, s. 12.

Průchu a jeho schematické znázornění strukturních komponentů (viz obrázek číslo 1), kdy se rozlišuje:⁴⁰

- *Aparát prezentace učiva* – zahrnuje výkladový text, modely, schémata, shrnutí učiva, statistické tabulky a další prvky;
- *Aparát řízení učení* – může být zastoupen nejrůznějšími cvičeními, otázkami či úkoly k daným tématům, užití zvláštní podoby písma, užitím barevného vyznačení určité části učiva aj.;
- *Aparát orientace v učebnici* – může nabývat podoby rejstříků, živých záhlaví, členění na lekce apod.

Obrázek č.3: Didaktická vybavenosti učebnice dle J. Průchy

Zdroj: Průcha, 1998, s. 94

Všechny výše uváděné kategorie strukturních komponentů by měly být v učebnici zastoupeny, ačkoli jejich manifestace může nabývat rozdílných podob. V kapitole č. 3 budou představeny postupy, které je možné uplatňovat ve snaze o posouzení přítomnosti jednotlivých komponentů.

2. RVP pro střední školy

Rámcový vzdělávací program představuje státní úroveň kurikulárních dokumentů uplatňovaných v českém vzdělávacím systému. Další důležitý dokument je *Národní program*

⁴⁰PRŮCHA, 1998; In: MAŇÁK, Josef a Dušan KLAPKO (ed.). *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 12.

rozvoje vzdělávání v České republice.⁴¹⁴² Jedná se v obou případech o kurikulární dokumenty spadající do prvního stupně/první úrovně českého kurikula.⁴³

Druhá úroveň kurikula je v České republice zastoupena školními vzdělávacími programy vycházejících z programů rámcových, které musí být respektovány. S ohledem na vlastní zájmy i profilaci je však mohou naplňovat odlišnými způsoby. Každá vzdělávací instituce má vytvořený vlastní školní vzdělávací plán.⁴⁴

Každá střední škola musí mít vytvořena svůj školní vzdělávací plán. Jedná se o veřejný dokument, tzn. dokument, který by měl být volně přístupný nejen pedagogům a žákům dané školy a jejich rodičům, ale i široké veřejnosti.⁴⁵ Stejný přístup se týká rámcových vzdělávacích programů,⁴⁶ které jsou volně k nahlédnutí například na webových stránkách českého *Národního ústavu pro vzdělávání*.⁴⁷

Pro středoškolskou úroveň je vedeno vzdělávání žáků na základě dvou různých rámcových vzdělávacích programů:⁴⁸ *Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia* nebo *rámcového vzdělávacího programu pro odborné vzdělávání*.

Jak vyplývá z kurikulárních dokumentů, jejich aplikace závisí na tom, jestli jsou žáci vzdělávání na gymnáziu, či navštěvují některou z odborně zaměřených středních škol fungujících na území České republiky.

2.1. Dějepis v RVP pro gymnázia

Obsahem dějepisu, jednoho z humanitních výukových předmětů, jsou nejrozličnější aspekty týkající se života člověka.⁴⁹ Dle Z. Beneše spadá školní dějepis do kategorie

---

⁴¹ Viola HORSKÁ, *Koučování ve školní praxi*. Praha: Grada, 2009, s. 12.

⁴² Program známý jako Bílá kniha

⁴³ Srov. Viola HORSKÁ, *Koučování ve školní praxi*. Praha: Grada, 2009, s. 11.

⁴⁴ Viola HORSKÁ, *Koučování ve školní praxi*. Praha: Grada, 2009, s. 12.

⁴⁵ Petr JANSÁ, *Pedagogika sportu*. Vydání druhé. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, s. 82.

⁴⁶ Tamtéž, s. 82.

⁴⁷ NÚV: Národní ústav pro vzdělávání. *Rámcové vzdělávací programy*[online]. 2019 [cit. 2019-05-12]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp>.

⁴⁸ Srov. NÚV: Národní ústav pro vzdělávání. *Rámcové vzdělávací programy*[online]. 2019 [cit. 2019-05-12]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp>.

⁴⁹ Zdeněk KOLÁŘ a kol. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012, s. 50.

nejdiskutovanějších výukových předmětů.⁵⁰ Školní dějepis tvoří páteř historické edukace, která představuje produkt „vzdělanostní složky celkové modernizace (evropské) společnosti“.⁵¹

Původně byl dějepis do školních osnov zaveden jako předmět, který měl přispívat mravně a zároveň i občansky směřované výchově jednotlivců (na základních školách) a dále pak k osvojování si vědeckého obrazu světa (na školách středních). Tento přístup lze mapovat do doby tvorby školských systémů jednotlivých států.⁵² Od 80. let minulého století stát k dějepisu přistupuje jako k předmětu, jehož hlavní náplní by mělo být historické vědomí nikoli faktografie.⁵³

V práci vycházíme z *Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia*,⁵⁴ opomenuty tedy budou RVP určené pro gymnázia se sportovní přípravou nebo pro dvojjazyčná gymnázia, která jsou pro české střední školy vytvořena.⁵⁵

RVP pro gymnázia (RVP G) uvádí dějepis v rámci celkem osmnácti dílčích vzdělávacích okruhů, který z hlediska svého hierarchického zařazení spadá do vzdělávací oblasti *Člověk a společnost*.⁵⁶ Vyšší gymnaziální vzdělávání se skládá z osmi vzdělávacích oblastí. Do oblasti *Člověk a společnost* kromě dějepisu spadají navíc vzdělávací obory

---

⁵⁰ Zdeněk BENEŠ, Co je školní dějepis a co s ním? Dějiny ve škole a škola jako historická dílna. In: *Dějiny ve škole– škola v dějinách*. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského (Praha, Česko), 2010, s. 13 [online]. 2010 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: http://www.historiascholastica.com/sites/www.historiascholastica.com/files/HS/hs1/Historia_Scholastica_I_BE_NES.pdf

⁵¹ Zdeněk BENEŠ, Co je školní dějepis a co s ním? Dějiny ve škole a škola jako historická dílna. In: *Dějiny ve škole– škola v dějinách*. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského (Praha, Česko) 2010, s. 18 [online]. 2010 [cit. 2010-05-15]. Dostupné z: http://www.historiascholastica.com/sites/www.historiascholastica.com/files/HS/hs1/Historia_Scholastica_I_BE_NES.pdf

⁵² Tamtéž.

⁵³ Srov. BENEŠ Zdeněk, Co je školní dějepis a co s ním? Dějiny ve škole a škola jako historická dílna. In: *Dějiny ve škole- škola v dějinách*. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského (Praha, Česko), 2010, s. 18 – 19 [online]. 2010 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: http://www.historiascholastica.com/sites/www.historiascholastica.com/files/HS/hs1/Historia_Scholastica_I_BE_NES.pdf

⁵⁴ Jan BALADA a kol. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. 100 s. ISBN 978-80-87000-11-3 [online]. 2007 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/159>.

⁵⁵ Srov. NÚV: Národní ústav pro vzdělávání. *RVP pro gymnázia* [online]. 2019 [cit. 2019-05-12]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-gymnazia>.

⁵⁶ Jan BALADA a kol. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007, s. 11 – 65 [online]. 2007 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/159>.

geografie a občanský a společenskovední základ.⁵⁷ V těchto třech oborech jsou realizovány záměry dané vzdělávací oblasti. Přesahy jednotlivých oborů jsou zaznamenány i v jiných vzdělávacích oblastech kurikula.⁵⁸

Vzdělávací obsah dějepisu – předmětu vyučovaného na gymnáziích – tvoří následující body:⁵⁹

- úvod do studia historie;
- pravěk;
- starověk;
- středověk;
- počátky novověku;
- osvěcenství, revoluce a idea svobody, modernizace společnosti;
- moderní doba I (situace v letech 1914 – 1945);
- moderní doba II (soudobé dějiny).

V souvislosti s dějepisem RVP pro gymnázia zmiňuje, že je možné vzdělávací obor využívat k výuce průřezových témat, konkrétně tématu *Výchovy k myšlení v evropských a globálních souvislostech*, tématům *Multikulturní výchova*, *Mediální výchova*, nebo k tématu *Environmentální výchova*.⁶⁰

Mediální výchova s dějepisem souvisí dle Balady a jeho kolegů, kteří se podíleli na sestavení *Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia* tak, že „mediální výchova poskytuje žákům poznatky o souvislostech mezi vývojem médií a vývojem moderních společností, o institucích, na nichž tyto společnosti stojí, o vzniku a vývoji veřejné sféry.“⁶¹

---

⁵⁷ Jan BALADA a kol. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007, s. 11 [online]. 2007 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/159>.

⁵⁸ Jan BALADA a kol. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007, s. 38 [online]. 2007 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/159>.

⁵⁹ Jan BALADA a kol. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007, s. 43 – 46 [online]. 2007 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/159>.

⁶⁰ Jan BALADA a kol. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007, s. 69 – 78 [online]. 2007 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/159>.

⁶¹ Jan BALADA a kol. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007, s. 78 [online]. 2007 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/159>.

Z RVP pro gymnázia zjišťujeme, že výuka dějepisu by měla být následující:⁶²

- 1. ročník studia na gymnáziu – v daném ročníku je výuka dějepisu povinnou;
- 2. ročník studia na gymnáziu – také v tomto roce je výuka dějepisu povinností;
- 3. ročník studia na gymnáziu – výuka dějepisu je volitelnou (stanovenou školním vzdělávacím programem);
- 4. ročník studia na gymnáziu – zde je výuka dějepisu volitelnou a závisí na školním vzdělávacím programu konkrétní instituce).

Minimální časová dotace pro výuku dějepisu na gymnáziích je dokumentem RVP G stanovena na 36 hodin.⁶³

2.2. RVP pro střední odborné vzdělávání

Rámcové vzdělávací programy pro odborné střední vzdělávání je rozděleno do šesti variant dle kategorií soustavy oborů edukace.⁶⁴ Rozlišujeme následující RVP:⁶⁵

- rámcové vzdělávací programy pro obory J (celkem 5 různých rámcových vzdělávacích programů);
- rámcové vzdělávací programy pro obory E (zde se jedná o 36 odlišných RVP);
- rámcové vzdělávací programy pro obory H (zahrnují 84 různých dokumentů RVP);
- rámcové vzdělávací programy pro obory L0 a M (sem spadá 110 odlišných dokumentů RVP);
- rámcové vzdělávací programy pro konzervatoře (jedná se o 10 různých RVP);
- rámcové vzdělávací programy pro nástavbové studium (zde nacházíme 36 odlišných RVP).

---

⁶² Jan BALADA a kol. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007, s. 83 [online]. 2007 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/159>.

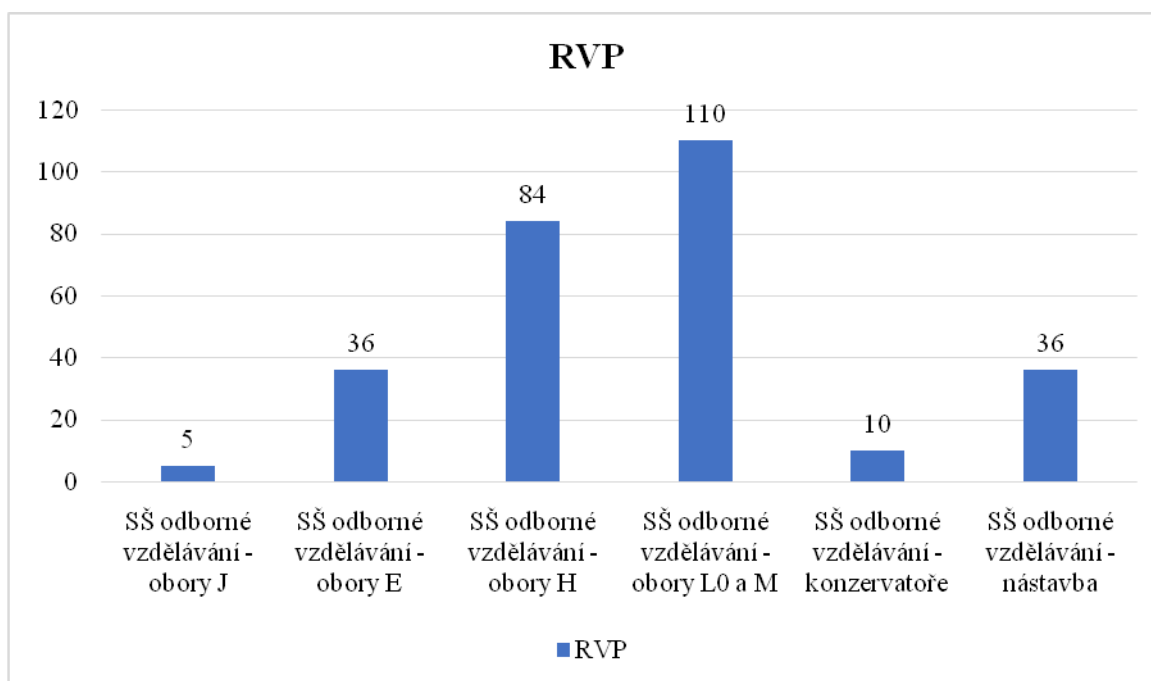
⁶³ Jan BALADA a kol. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007, s. 83 [online]. 2007 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/159>.

⁶⁴ Srov. NÚV: Národní ústav pro vzdělávání. *RVP pro střední odborné vzdělávání*[online]. 2019 [cit. 2019-05-12]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-os>.

⁶⁵ NÚV: Národní ústav pro vzdělávání. *RVP pro střední odborné vzdělávání*[online]. 2019 [cit. 2019-05-12]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-os>.

Celkem tedy existuje 281 variant rámcových vzdělávacích programů pro odborné vzdělávání. Na základě grafu číslo 1 níže je možné si učinit přehlednější obrázek o stavu kurikulárních dokumentů státní úrovně v podobě RVP pro jednotlivé oblasti odborného středoškolského vzdělávání.

Graf 1: RVP na středních školách

Zdroj: NÚV: Národní ústav pro vzdělávání, RVP pro střední odborné vzdělávání, 2019

3. Metody používané při výzkumu

Za základní výzkumné metody považujeme šetření jak kvantitativní, tak kvalitativní. Kvalitativní výzkum se dle Walkera orientuje na snahu o získání odpovědí na určité otázky. Autor konkrétně zmiňuje „měření lidí“.⁶⁶ Naopak ke kvalitativnímu výzkumu autor uvádí, že zpravidla zahrnuje analýzu slov v odpovědích na již uváděné otázky, kdy součástí práce výzkumníka pracujícího na základě schématu kvalitativního výzkumu není práce s čísly a statistikou.⁶⁷ Práce s čísly je typickou pro kvantitativní výzkumnou činnost, kdy odborník v oblasti věd zaměřených na člověka od zkoumaného vzorku osob získává informace

⁶⁶ Ian WALKER, *Výzkumné metody a statistika*. Praha: Grada, 2013, s. 215.

⁶⁷Tamtéž, s. 215.

číselného rázu. Informace se mohou týkat jejich věku, délky trvání určité reakce, výšky, hodnoty IQ apod.⁶⁸

Krengel uvádí, že kvantitativní zkoumání užívá výzkumné metody (metody sběru dat) v podobě dotazníkových šetření či nejrůznějších experimentů. V případě kvalitativního výzkumu spoléhají odborníci na následující metody:⁶⁹

- pozorování;
- interview;
- fokusované pozorování;
- diskurzivní analýzu;
- etnografické studie.

V pedagogických vědách identifikujeme celou řadu výzkumných metod, k jejichž užití se odborní pracovníci uchylují. V případě kvantitativních výzkumů využíváme následující výzkumné metody:⁷⁰

- pedagogické pozorování;
- dotazník;
- interview (rozhovor);
- testy;
- sociometrii;
- sémantický diferenciál;
- měření obtížnosti učebního textu;
- Q-metodologii.

---

⁶⁸ Ian WALKER, *Výzkumné metody a statistika*. Praha: Grada, 2013, s. 37.

⁶⁹ Martin KRENGEL, *Tajemství efektivního učení: dvakrát lepší výsledky s polovičním úsilím*. Přeložil Iva MICHŇOVÁ. Praha: Grada Publishing, 2015, s. 173.

⁷⁰ Miroslav CHRÁSKA, *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016, s. 146 – 239.

4. Didaktická vybavenost učebnic

Při posuzování didaktické vybavenosti učebnic je možné navázat na informace, které byly částečně prezentovány v podkapitole Struktura učebnic, v níž byly uvedeny poznatky týkající se struktury učebnic.

Jeden z cílů diplomové práce je zaměřit se na didaktickou vybavenost učebnic. Právě didaktická vybavenost může pomoci pedagogům odhalit nedostatky, které se mohou v analyzovaných učebnicích vyskytovat. Zaměří se na silné i slabé stránky jednotlivých učebnicových řad. Protože současná nabídka na trhu je rozmanitá, není snadné se rozhodnout, jestli právě daná učebnice bude vyhovovat žákům při vyučování, proto podrobíme jednotlivé publikace hloubkové analýze.

4.1. Měření didaktické vybavenosti

Mírou didaktické vybavenosti učebnic se u nás zabýval Jan Průcha. Jeho metoda je založena na verbálních a neverbálních komponentech. Jak J. Průcha říká: „*didaktická vybavenost učebnice není tedy její vlastností statickou, nýbrž předurčuje její procesuální efektivnost, tj. to, jak bude učebnice využívána v reálných edukačních procesech ve škole i při samoučení žáků. Je tudíž z praktického zřetele důležité zjišťovat u každé učebnice její didaktické vybavenosti.*“⁷¹ Průcha celkově rozlišuje 36 komponentů, kdy každý tvoří určitou funkci. Dle jednotlivých komponentů a jejich zastoupení můžeme poznat, jaký prvek je v ní zastoupen a který naopak chybí. Komponenty, které se v učebnicích vyskytují, můžeme rozdělit do tří skupin podle jejich didaktických funkcí a do dvou podskupin podle způsobu vyjádření určitého prvku v učebnici. V kapitole „Struktura učebnice“, Průcha dělí komponenty na aparát prezentace učiva, který obsahuje 14 komponentů, dále aparát řízení učiva, ve kterém je zahrnuto 18 komponentů a aparát orientace, který vykazuje čtyři komponenty. Všechny skupiny se dělí poté na verbální či obrazové podskupiny.⁷²

Učebnice podrobíme strukturální analýze, která nám pomůže zjistit četnost komponentů v učebnicích.

---

⁷¹ Jan PRŮCHA, *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. 1. vyd. Brno: Paido, 1998. s. 94.

⁷² Tamtéž, s. 94.

Strukturní komponenty učebnice

A) Aparát prezentace učiva

1. *Verbální komponenty:*

- výkladový text prostý
- výkladový text zpřehledněný (přehledová schémata, tabulky aj. k výkladu učiva)
- shrnutí učiva k celému ročníku
- shrnutí učiva k tématům (kapitolám, lekcím)
- shrnutí učiva k předchozímu ročníku
- doplňující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statistické tabulky)
- poznámky a vysvětlivky
- slovníčky pojmů, cizích slov aj.

2. *Obrazové komponenty*

- umělecké ilustrace
- nauková ilustrace (schématické kresby, modely, aj.)
- fotografie
- mapy, plánky, grafy, kartogramy, diagramy aj.
- obrazová prezentace barevná (použití nejméně jedné barvy odlišné od barvy běžného textu)

B) Aparát řídicí učení

3. *Verbální komponenty*

- předmluva (úvod do předmětu, ročníku pro žáky)
- návod k práci s učebnicí (pro žáky/učitele)
- stimulace celková (podněty k zamyšlení, otázky před celkovým učivem)
- stimulace detailní (podněty k zamyšlení, otázky před nebo v průběhu lekcí, témat)
- odlišení úrovně učiva (základní – rozšiřující, povinné – nepovinné)
- otázky a úkoly za témata, lekce
- otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)
- otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování)
- ilustrace k úkolům komplexnější povahy (návody k pokusům, laboratorním pracím, pozorování)
- náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva (aplikace)

- explicitní vyjádření cílů učení pro žáky
- prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky (testy a jiné způsoby hodnocení výsledků učení)
- výsledky úkolů a cvičení (správná řešení a odpovědi)
- odkazy a jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura)

4. *Obrazové komponenty*

- grafické symboly vyznačující určité části textu (poučky, pravidla, úkoly, cvičení)
- užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu
- užití zvláštního písma (tučné písmo, kurzíva aj.) pro určité části verbálního textu
- využití přední nebo zadní obálky (předsádky) pro schémata, tabulky aj.

C) Aparát orientační

5. *Verbální komponenty*

- obsah učebnice
- členění učebnice na tematické bloky, kapitoly lekce aj.
- marginálie, výhmaty, živá záhlaví aj.
- rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)⁷³

Výše uvedené strukturální komponenty jsou důležité pro výpočet didaktické vybavenosti učebnice a zapisují se do standardních archů, ve kterých nalezneme údaje o učebnici např. autora, místo, nakladatelství, rok vydání, počet stran apod. Dle J. Průchy se uvádí pouze to, zda je daný komponent v učebnici zastoupen či nikoliv. Opomíjen je výskyt jeho užití. V kapitole se zaměříme na výpočet jednotlivých koeficientů, které jsou nezbytné pro výpočet didaktické vybavenosti.

A) Dílčí koeficienty

- Koeficient využití aparátu prezentace učiva (E I)
- Koeficient využití aparátu řídicího učení (E II)
- Koeficient využití aparátu orientačního (E III)
- Koeficient využití verbálních komponentů (E v)
- Koeficient využití obrazových komponentů (E o)

---

⁷³ Jan PRŮCHA, *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. 1. vyd. Brno: Paido, 1998. s. 141–142.

B) Celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice (E)

$$\text{Vzorec pro výpočet } E (\%) = 100 * \frac{n}{36}$$

Kde n značí zjištěný počet komponentů a 36 celkový počet komponentů.

Všechny uvedené koeficienty se vypočítají na základě procentuálního podílu počtu skutečně využitých komponentů z počtu všech možných komponentů. Podle vzorce uvedené koeficienty nabývají hodnot v rozmezí 0–100%. Hodnota 100 nám uvádí maximální hranici určitého koeficientu, tzn. pokud se hodnota určitého koeficientu blíží horní hranici, tím je didaktická vybavenost učebnice vyšší. V rámci didaktické vybavenosti můžeme učebnice porovnávat mezi sebou podle ročníku, předmětů, druhů škol, nakladatelství apod.⁷⁴

5. Analýza obtížnosti textu

V této části se seznámíme s mírou náročnosti textu, který je předkládán žákům na středních školách. Touto problematikou se zabýval např. J. Průcha, který ji definuje jako „*souhrn takových vlastností textu, které existují objektivně v kterémkoli textu a v procesu učení mají vliv na percepci, chápání a zpracování textové informace učícím se subjektem.*“⁷⁵

V různých publikacích zaměřených na analýzu textu bychom našli mnoho odborníků zabývajících se danou problematikou. Např. J. Mikk nahlíží na pojem obtížnosti textu jako na „*souhrn objektivně existujících vlastností vyskytujících se v kterémkoliv učivu (textu). Tyto vlastnosti mají v textu své materiální nositele (v lexikální, syntaktické, tematické aj. úrovni) a lze je tedy zjišťovat a měřit. Je-li učivo s určitým stupněm objektivní obtížnosti prezentováno konkrétním skupinám žáků, vzniká jeho „subjektivní obtížnost“ (přiměřenost, náročnost). Zmíněná teorie zaciluje na problém najít právě takové charakteristiky, které zmíněnou obtížnost učiva způsobují*“⁷⁶

V rámci analýzy obtížnosti textu byla zvolena metoda navržená německou autorkou Káte Nestlerovou (1974), kterou upravil J. Průcha⁷⁷ a později ji modifikoval M. Pluskal⁷⁸.

⁷⁴ Jan PRŮCHA, *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. 1. vyd. Brno: Paido, 1998.

⁷⁵ Jan PRŮCHA, *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998, s. 56.

⁷⁶ Jaan MIKK, *Učebnice: Budoucnost národa*. In: MAŇÁK, Josef, KNECHT, Petr, eds. *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-148-5. S. 11–23.

⁷⁷ Jan PRŮCHA, *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998, s. 135-140.

Míru obtížnosti didaktického textu označujeme písmenem T a je určena ke zjišťování obtížnosti textů učebnic. K určení míry T je nutné, znát maximální hodnotu textu stanovenou J. Průchou. Jelikož J. Průcha ve své knize *Hodnocení obtížnosti učebnic* uvádí pouze hodnotu T (39,2) pro 1. ročník SOU, je zapotřebí danou hodnotu pro jednotlivé ročníky vypočítat. Pro výpočet jsme vycházeli z hodnot pro 8. ročník, jelikož 9. ročník nebyl v knize uveden.⁷⁹ Dle knihy *Studijní příručka: Teorie, tvorba a hodnocení učebnic* jsme se dozvěděli, že koeficient nárůstu míry obtížnosti textu napříč ročníky nabývá hodnoty + 10%. Z tohoto faktu jsme vypočítali průměrné hodnoty T pro jednotlivé ročníky středních škol.

1. ročník středních škol: T= 38,9

2. ročník středních škol: T= 42,8

3. ročník středních škol: T= 47,1

4. ročník středních škol: T= 51,8

Stupeň obtížnosti textu se vypočítá na základě součtu dvou hodnot. Pomocí syntaktické obtížnosti T_s a sémantické obtížnosti T_p . Pro výpočet míry T se používá vzorec $T = T_s + T_p$.⁸⁰

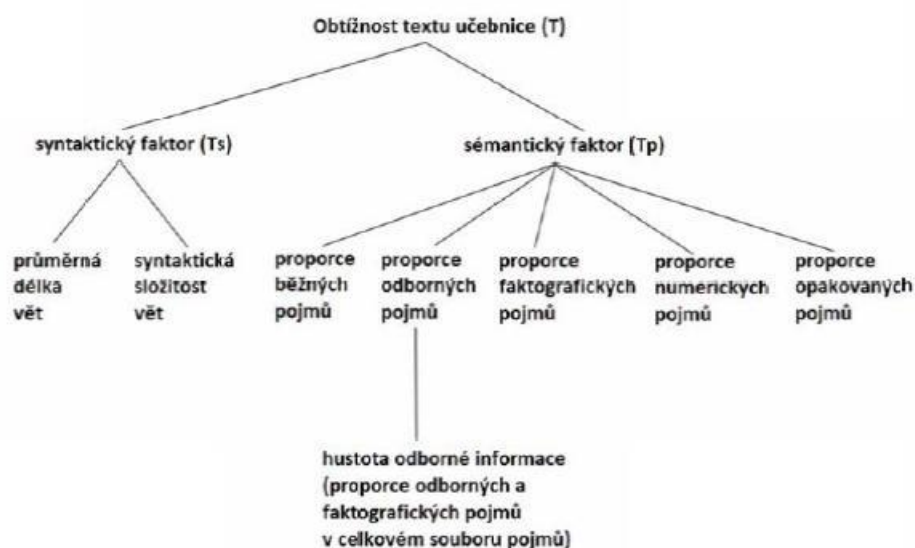
⁷⁸ Miloslav PLUSKAL, *Zdokonalení metody pro měření obtížnosti didaktických textů*. Pedagogika, roč. 46, 1996, č. 1, s. 62-76.

⁷⁹ Jan PRŮCHA, *Hodnocení obtížnosti učebnic: struktury a parametry učiva*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1984, s. 69 – 71

⁸⁰ Tamtéž, s. 69 – 71

Pro lepší pochopení uvádíme schematický postup:

Obrázek č. 4: Obtížnost textu učebnice dle J. Průchy

Zdroj: Průcha, 1989, s. 38

5.1. Syntaktická obtížnost textu

Syntaktickou úrovní psaného slova se zabývá sémiotická disciplína. Tento obor zkoumá vazby mezi znaky či řadami znaků bez ohledu na jazykový význam. Míru syntaktické obtížnosti značíme T_s a vypovídá o obtížnosti větných úseků. Čím vyšší je hodnota T_s , tím je text složitější pro pochopení daného jedince, protože obsahuje příliš rozsáhlé větné úseky. V opačném případě může u žáka nastat stagnace nebo snížení čtenářských dovedností, proto bychom neměli nikdy opomenout, že hodnota T_s by měla být v souladu s věkem a odpovídajícím schopnostem žáka. Syntaktickou obtížnost textu lze vypočítat pomocí vzorce: $T_s = 0,1 * V * U$. Hodnota V nám značí průměrnou délku vět a hodnota U průměrnou délku větných úseků. Obě hodnoty můžeme získat ze zkoumaného vzorku v jakékoli učebnici.⁸¹

⁸¹ Jan PRŮCHA, *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998.

5.2. Sémantická obtížnost textu

Sémantickou úrovní psaného slova se zabývá vědní obor sémantika neboli významosloví. Tento obor zkoumá význam slov. Míru sémantické obtížnosti textu značíme T_p a předkládá, jaké druhy znaků text obsahuje a kolikrát je daný znak v textu zastoupen. Nejdůležitějším bodem tvorby psaného textu je úměrnost mezi větou a výskytem odborných nebo faktografických slov. K určení sémantické obtížnosti je zapotřebí si představit několik pojmů, které se ve vzorci pro výpočet T_p objevují. Patří sem podstatná jména dějová, abstraktní, jména osobní včetně příjmení, zpodstatněná přídavná jména a zkratky různých pojmů, které značíme jako P_1 . Dále je zapotřebí znát zkratku P_2 označující odborné historické termíny. Jako třetí skupinu uvádíme faktografické pojmy P_3 . Tato skupina obsahuje jména osobní, názvy lidských výtvorů a zařízení států, národů, institucí, uměleckých výtvorů, zeměpisná jména či názvy přírodních jevů a také zkratky a značky uvedených pojmů. Vyskytnou-li se v textu víceslovné faktografické pojmy, chápeme je jako jeden pojem. Další v pořadí jsou číselné údaje P_4 , kam řadíme letopočty, vzdálenosti, hmotnosti atd. Posledním krokem je zjištění počtu opakovaných pojmů P_5 . Jedná se o pojmy, které se v textu již dříve vyskytly.⁸²

Níže uvádíme vzorec pro výpočet T_p :

$$T_p = 100 \cdot \frac{\Sigma P}{\Sigma N} \cdot \frac{\Sigma P_1 + 3\Sigma P_2 + 2\Sigma P_3 + 2\Sigma P_4 + \Sigma P_5}{\Sigma N}$$

Všimněme si různých vah, které jsou dány obtížností určitých pojmů pro žáky. Zatímco P_1 a P_5 mají váhu jedna, P_2 a P_4 nabývají hodnoty dva a hodnota P_3 má hodnotu nejvyšší, a to tři.

Posledním krokem je zjištění koeficientů hustoty odborných informací (i) a (h). Koeficient (i) chápeme jako proporci pojmů nesoucí odbornou informaci v celkovém počtu slov textu:

Koeficient (h) znázorňuje tuto proporci v celkovém počtu pojmů textu:⁸³

$$i = 100 \times \frac{\Sigma P(2) + \Sigma P(3) + \Sigma P(4)}{\Sigma N}$$

$$h = 100 \times \frac{\Sigma P(2) + \Sigma P(3) + \Sigma P(4)}{\Sigma P}$$

⁸² Jan PRŮCHA, *Studijní příručka: Teorie, tvorba a hodnocení učebnic*. Praha: ÚÚVPP, 1989. s. 18.

⁸³ Tamtéž, s. 18.

6. Praktická část

Praktickou část diplomové práce představuje analýza obtížnosti textu a didaktická vybavenost učebnic dějepisu pro střední školy a gymnázia. Součástí empirického výzkumu jsou také výsledky dotazníkového šetření, které nám pomohou zjistit, které učebnice pedagogové preferují, jak by učebnice měly vypadat a jaká další výukový materiál učitelé používají. Cílem dotazníkového šetření je tedy lépe zmapovat pohled na používané učebnice.

K analýze byly zvoleny učebnice od nakladatelství SPN a Didaktis.⁸⁴ Nejprve je pozornost věnovaná didaktické vybavenosti učebnic. Zde se zaměříme na komparaci stejných ročníků jednotlivých nakladatelství. Pro přehlednost jsou vytvořeny tabulky a grafy, které jsou následně okomentovány.

Následuje zkoumání problematiky míry obtížnosti textu. Díky získaným hodnotám zjistíme, zdali učebnice odpovídají průměrným hodnotám, které jsme dopočítali na základě údajů Průchy.

---

⁸⁴ Jednotlivé díly učebnic nalezneme v seznamu užitých zdrojů

7. Měření a analýza didaktické vybavenosti učebnic dějepisu

K zjištění didaktické vybavenosti učebnic využijeme 36 komponentů, o kterých jsme se zmiňovali již v teoretické části. Abychom dokázali určit míru didaktické vybavenosti, stanovíme, kolikrát jsou jednotlivé komponenty v textu obsaženy. Hlavním cílem není spočítat, kolikrát se daný komponent v textu objevil, ale odhalit jen jeho výskyt.

Analýza bude vedena ve dvou krocích. Nejdříve zjistíme výskyt všech komponentů, který si zaznamenáme do připravené tabulky. Druhým v pořadí bude určit míru didaktické vybavenosti pro následující koeficienty, kterou znázorníme pomocí grafu.

Pro lepší orientaci si připomeneme, o jaké koeficienty se jedná:

- koeficient využití aparátu prezentace učiva (E I)
- koeficient využití aparátu řídicího učení (E II)
- koeficient využití aparátu orientačního (E III)
- koeficient využití obrazových komponentů (E o)
- koeficient využití verbálních komponentů (E v)

Finální fází kapitoly představuje výpočet celkové míry didaktické vybavenosti, kterou spočteme pomocí vzorce:

$$E (\%) = 100 * \frac{n}{36}$$

→ zjištěný počet komponentů
→ celkový počet komponentů

7.1. Měření a analýza didaktické vybavenosti prvního dílu učebnic dějepisu

Tabulka 1

Přehled výsledků zjištěných koeficientů didaktické vybavenosti prvního dílu učebnic dějepisu ⁸⁵

APARÁT PREZENTACE UČIVA		
<i>Verbální komponenty</i>	<i>SPN</i>	<i>DIDAKTIS</i>
Výkladový text prostý	A	A
Výkladový text zpřehledněný (tabulky, atd.)	A	A
Shrnutí učiva k celému ročníku	N	N
Shrnutí učiva k tématům (lekce, atd.)	N	A
Shrnutí učiva k předchozímu ročníku	N	N
Doplňující texty (citace k pramenům, atd.)	A	A
Poznámky a vysvětlivky	A	N
Podtexty k vyobrazením	A	A
Slovníček pojmů cizích slov atd.	A	A
<i>Obrazové komponenty</i>	<i>SPN</i>	<i>DIDAKTIS</i>
Umělecká ilustrace	A	A
Nauková ilustrace	A	A
Fotografie	A	A
Mapy, plánky, grafy	A	A
Obrazová prezentace barevná	A	A
CELKEM (14)	11	11

⁸⁵ A = komponent je obsažen v učebnici
N = komponent není obsažen v učebnici

APARÁT ŘÍDÍCÍ UČENÍ		
<i>Verbální komponenty</i>	<i>SPN</i>	<i>DIDAKTIS</i>
Předmluva (úvod do předmětu/ročníku)	A	A
Návod k práci s učebnicí (pro žáky/učitele)	A	A
Stimulace celková (otázky před celkovým učivem ročníku, atd)	A	N
Stimulace detailní (otázky k zamyšlení před nebo v průběhu lekce atd.)	A	A
Odlíšení úrovní učiva (základní – rozšiřující, povinné – nepovinné)	A	A
Otázky a úkoly za témata, lekcemi	A	N
Otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)	N	N
Otázky a úkoly k předchozímu ročníku	N	N
Instrukce k úkolům komplexnější povahy	N	N
Náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva	N	N
Explicitní vyjádření cílů učení pro žáky	N	N
Prostředky nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky	N	N
Výsledky úkolů a cvičení	N	N
Odkazy na jiné zdroje	A	A
<i>Obrazové komponenty</i>	<i>SPN</i>	<i>DIDAKTIS</i>
Grafické symboly vyznačující určité části textu	A	A
Užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu	A	A
Užití zvláštního písma (kurzíva, tučné atd.) pro určité části textu	A	A
Využití přední nebo zadní obálky pro schémata, tabulky atd.	N	A
CELKEM (18)	7	7

APARÁT ORIENTAČNÍ		
<i>Verbální komponenty</i>	<i>SPN</i>	<i>DIDAKTIS</i>
Obsah učebnice	A	A
Členění učebnice na tematické bloky, kapitoly	A	A
Marginálie, výhmaty	N	A
Rejstřík	A	A
CELKEM (4)	3	4

Tabulka 2

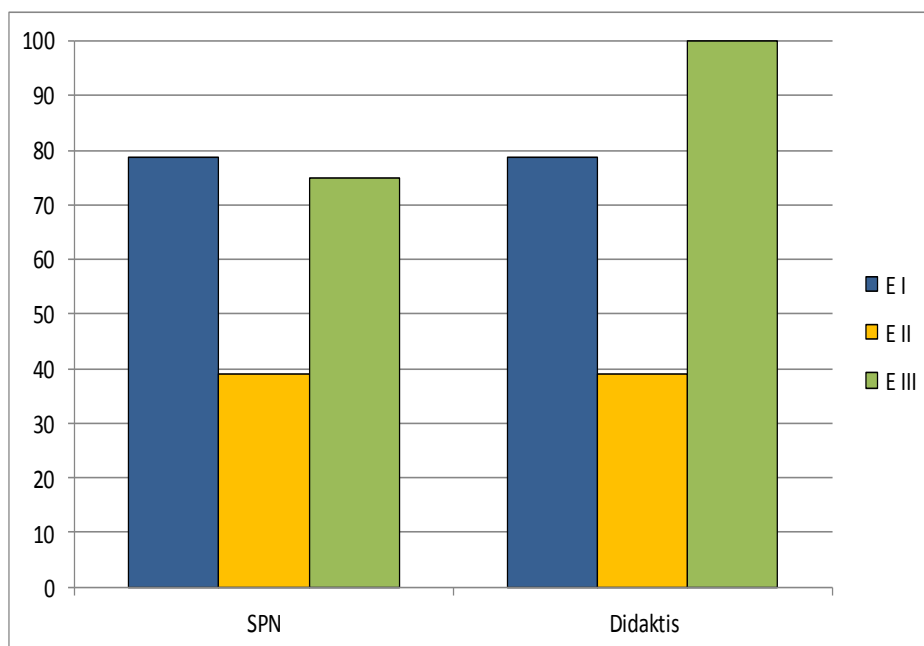
Souhrn všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti prvního dílu učenic dějepisu

NAKLADATELSTVÍ	E I (%)	E II (%)	E III (%)	Ev (%)	Eo (%)	E (%)
<i>SPN</i>	78, 57	38, 89	75, 00	59, 26	88, 89	58, 33
<i>DIDAKTIS</i>	78, 57	38, 89	100, 00	55, 56	100, 00	61, 11

Z tabulky č. 2 zabývající se učebnicemi dějepisu pro první ročník středních škol vyplývá, že učebnice nakladatelství Didaktis dosáhla o 2, 78 % více než učebnice od nakladatelství SPN. U nakladatelství Didaktis byla naměřena nejvyšší hodnota E = 61, 11 % a nalezneme v ní 22 komponentů z 36 možných. U této učebnice jsme naměřili stoprocentní hodnotu u aparátu orientačního. U aparátu prezentace učiva byla naměřena hodnota E I = 78, 57 %. Učebnice postrádá komponenty jako: shrnutí učiva k celému ročníku, shrnutí učiva k předchozímu ročníku a poznámky a vysvětlivky. Hodnota E II značící aparát řídicí učení dosáhla pod 50 %, tedy 38, 89 %, jelikož v učebnici nenalezneme například celkovou stimulaci, otázky a úkoly za témata, náměty pro mimoškolní činnost s využitím učiva nebo výsledky úkolů a cvičení.

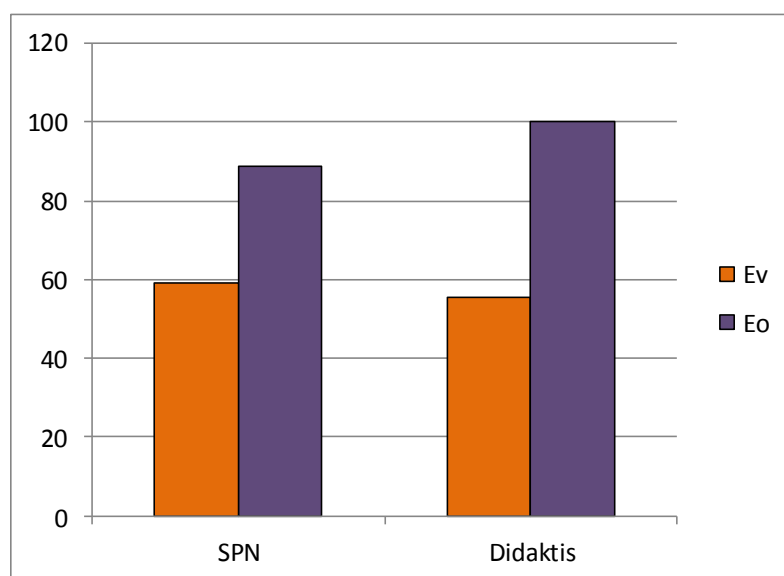
Učebnice od nakladatelství SPN dosáhla didaktické míry vybavenosti rovných 58, 33 %. V žádných komponentech nedosáhla 100 %. Její nejvyšší hodnota byla naměřena u koeficientu obrazového, kde dosáhla 88, 89 %. Nejnižší hodnota stejně jako u učebnice Didaktis byla naměřena u aparátu řídicího učení, kde učebnicím chybí totožné komponenty.

Graf 2

Z grafu zabývající se aparáty učebnic a jejich komponenty jsme zjistili, že E I a E II u SPN je totožná s hodnotou u učebnice nakladatelství Didaktis. Rozdíl vidíme u hodnoty E III, kde rozdíl je 25% ve prospěch nakladatelství Didaktis.

Graf 3

Z grafu 3 vyplývá, že verbální komponenty jsou více zastoupeny u učebnice nakladatelství SPN. Větší počet obrazových komponentů nalezneme v učebnici Didaktis, kde komponenty vykazují hodnotu 100%.

7.2. Měření a analýza didaktické vybavenosti druhého dílu učebnic dějepisu

Tabulka. 3

Přehled výsledků zjištěných koeficientů didaktické vybavenosti druhého dílu učebnic dějepisu

APARÁT PREZENTACE UČIVA		
<i>Verbální komponenty</i>	<i>SPN</i>	<i>DIDAKTIS</i>
Výkladový text prostý	A	A
Výkladový text zpřehledněný (tabulky, atd.)	N	A
Shrnutí učiva k celému ročníku	N	N
Shrnutí učiva k tématům (lekce, atd.)	N	N
Shrnutí učiva k předchozímu ročníku	N	N
Doplňující texty (citace k pramenům, atd.)	A	A
Poznámky a vysvětlivky	N	A
Podtexty k vyobrazením	A	A
Slovníček pojmů cizích slov atd.	A	N
<i>Obrazové komponenty</i>	<i>SPN</i>	<i>DIDAKTIS</i>
Umělecká ilustrace	A	A
Nauková ilustrace	A	A
Fotografie	A	A
Mapy, plánky, grafy	A	A
Obrazová prezentace barevná	A	A
CELKEM (14)	8	10

APARÁT ŘÍDÍCÍ UČENÍ		
<i>Verbální komponenty</i>	<i>SPN</i>	<i>DIDAKTIS</i>
Předmluva (úvod do předmětu/ročníku)	A	A

Návod k práci s učebnicí (pro žáky/učitele)	A	A
Stimulace celková (otázky před celkovým učivem ročníku, atd)	A	N
Stimulace detailní (otázky k zamyšlení před nebo v průběhu lekce atd.)	N	A
Odlišení úrovní učiva (základní – rozšiřující, povinné – nepovinné)	N	N
Otázky a úkoly za témata, lekcemi	A	N
Otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)	A	N
Otázky a úkoly k předchozímu ročníku	N	N
Instrukce k úkolům komplexnější povahy	N	N
Náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva	N	N
Explicitní vyjádření cílů učení pro žáky	N	N
Prostředky nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky	N	N
Výsledky úkolů a cvičení	N	N
Odkazy na jiné zdroje	A	A
<i>Obrazové komponenty</i>	<i>SPN</i>	<i>DIDAKTIS</i>
Grafické symboly vyznačující určité části textu	N	A
Užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu	A	A
Užití zvláštního písma (kurzíva, tučné atd.) pro určité části textu	A	A
Využití přední nebo zadní obálky pro schémata, tabulky atd.	N	A
CELKEM (18)	8	8

APARÁT ORIENTAČNÍ		
<i>Verbální komponenty</i>	<i>SPN</i>	<i>DIDAKTIS</i>
Obsah učebnice	A	A
Členění učebnice na tematické bloky, kapitoly	A	A
Marginálie, výhmaty	N	A
Rejstřík	A	A
CELKEM (4)	3	4

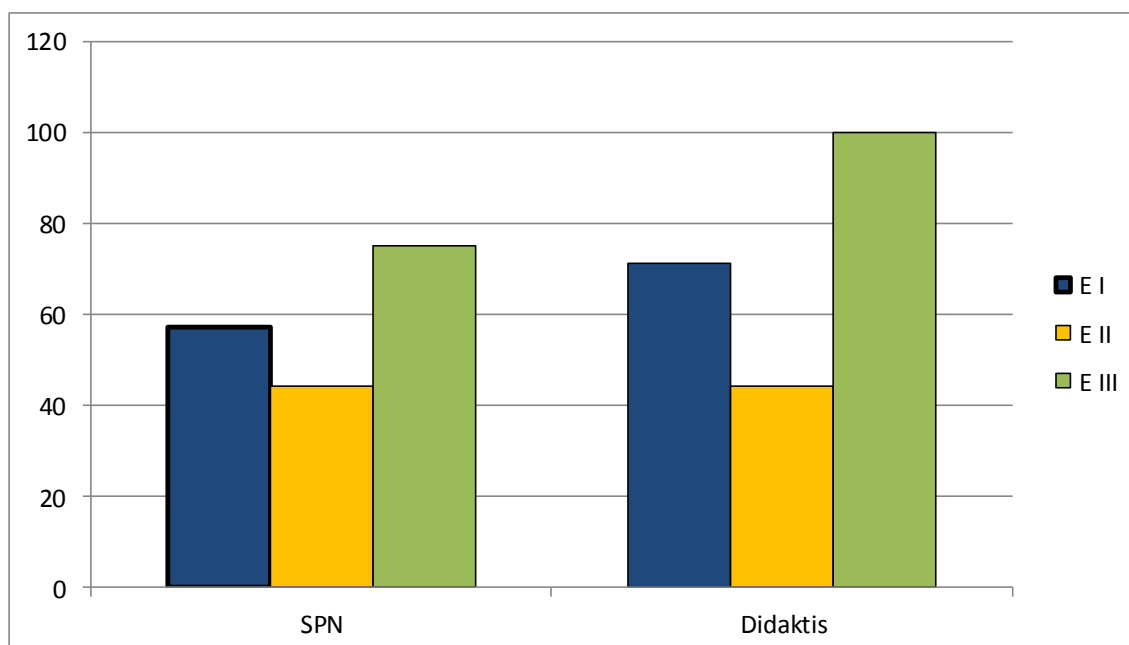
Tabulka 4

Souhrn všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti druhého dílu učenic dějepisu

NAKLADATELSTVÍ	E I (%)	E II (%)	E III (%)	Ev (%)	Eo (%)	E (%)
<i>SPN</i>	57,14	44,44	75,00	44,44	77,78	52,78
<i>DIDAKTIS</i>	71,43	44,44	100,00	48,15	100,00	61,11

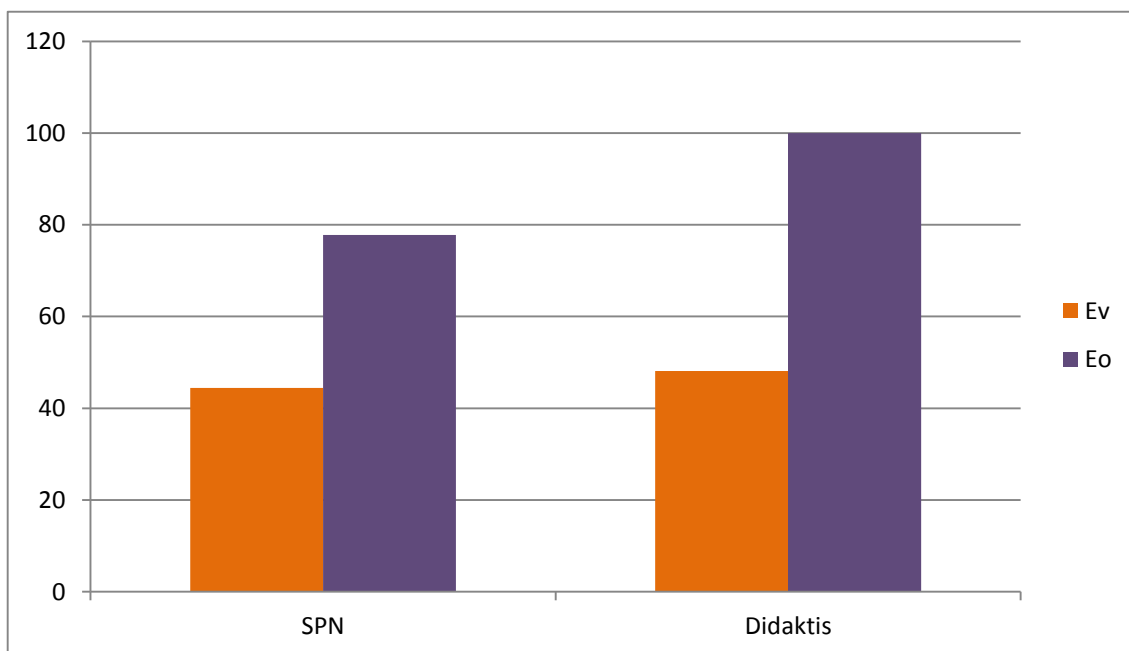
Z tabulky 4 vyplývá, že lepších hodnot dosáhla učebnice Didaktis, která získala míru didaktické vybavenosti 61,11%. U učebnice byly naměřeny dvě nejvyšší hodnoty, a to E III a Eo v rozsahu 100%. Nejnižší naměřená hodnota byla u aparátu řídicího učení (44,44 %). Tuto hodnotu měla i učebnice od SPN. Největšího rozdílu dosáhly učebnice u koeficientu E III, kdy rozdíl činil 25% a vyšší hodnota byla tedy naměřena u nakladatelství Didaktis.

Graf 4

V grafu vidíme, že učebnice Didaktis si vedla lépe jak u koeficientu E I, tak koeficientu E III. Hodnota E II, nebyla u obou učebnic nijak rozdílná, ale nedosáhla ani průměru.

Graf 5

Výše vidíme, že učebnice SPN dosáhla nižších výsledků u obou koeficientů. Největší rozdíl jsme naměřili u koeficientu Eo, kde Didaktis dosáhl 100%.

7.3. Měření a analýza didaktické vybavenosti třetího dílu učebnic dějepisu

Tabulka 5

Přehled výsledků zjištěných koeficientů didaktické vybavenosti třetího dílu učebnic dějepisu

APARÁT PREZENTACE UČIVA		
<i>Verbální komponenty</i>	<i>SPN</i>	<i>DIDAKTIS</i>
Výkladový text prostý	A	A
Výkladový text zpřehledněný (tabulky, atd.)	N	A
Shrnutí učiva k celému ročníku	N	N
Shrnutí učiva k tématům (lekce, atd.)	N	A
Shrnutí učiva k předchozímu ročníku	N	N
Doplňující texty (citace k pramenům, atd.)	A	A
Poznámky a vysvětlivky	A	A
Podtexty k vyobrazením	A	A
Slovníček pojmů cizích slov atd.	A	N
<i>Obrazové komponenty</i>	<i>SPN</i>	<i>DIDAKTIS</i>
Umělecká ilustrace	A	A
Nauková ilustrace	A	A
Fotografie	A	A
Mapy, plánky, grafy	A	A
Obrazová prezentace barevná	A	A
CELKEM (14)	10	11
APARÁT ŘÍDÍCÍ UČENÍ		
<i>Verbální komponenty</i>	<i>SPN</i>	<i>DIDAKTIS</i>

Předmluva (úvod do předmětu/ročníku)	A	A
Návod k práci s učebnicí (pro žáky/učitele)	A	A
Stimulace celková (otázky před celkovým učivem ročníku, atd)	N	N
Stimulace detailní (otázky k zamyšlení před nebo v průběhu lekce atd.)	N	N
Odlišení úrovní učiva (základní – rozšiřující, povinné – nepovinné)	N	A
Otázky a úkoly za témata, lekcemi	A	N
Otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)	N	N
Otázky a úkoly k předchozímu ročníku	N	N
Instrukce k úkolům komplexnější povahy	N	N
Náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva	N	N
Explicitní vyjádření cílů učení pro žáky	N	N
Prostředky nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky	N	N
Výsledky úkolů a cvičení	N	N
Odkazy na jiné zdroje	A	A
<i>Obrazové komponenty</i>	<i>SPN</i>	<i>DIDAKTIS</i>
Grafické symboly vyznačující určité části textu	A	A
Užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu	A	A
Užití zvláštního písma (kurzíva, tučné atd.) pro určité části textu	A	A
Využití přední nebo zadní obálky pro schémata, tabulky atd.	N	A
CELKEM (18)	7	8
APARÁT ORIENTAČNÍ		
<i>Verbální komponenty</i>	<i>SPN</i>	<i>DIDAKTIS</i>

Obsah učebnice	A	A
Členění učebnice na tematické bloky, kapitoly	A	A
Marginálie, výhmaty	N	A
Rejstřík	A	A
CELKEM (4)	3	4

Tabulka 6

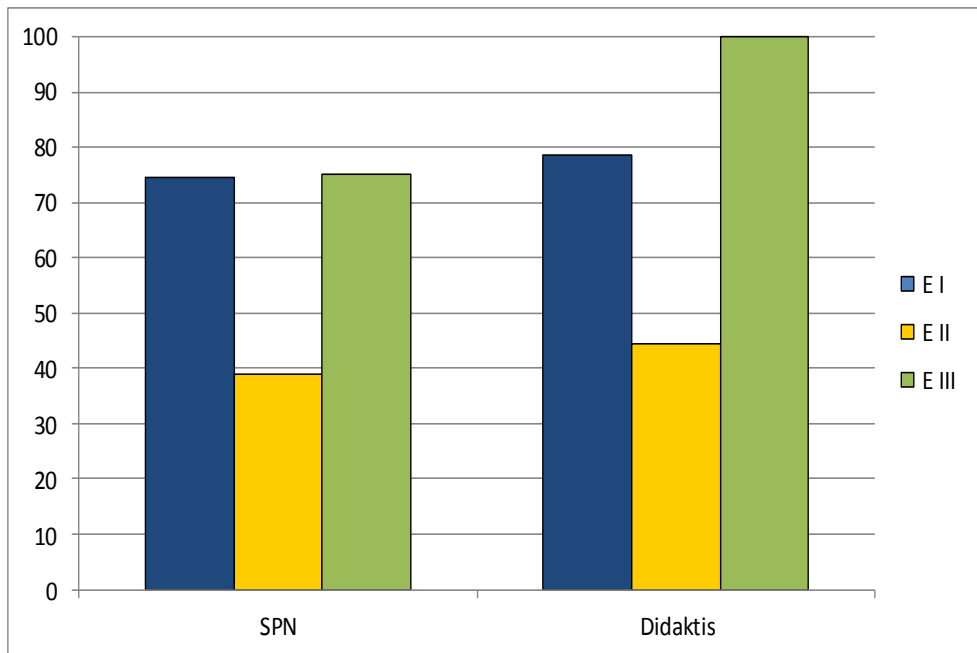
Souhrn všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti třetího dílu učenic dějepisu

NAKLADATELSTVÍ	E I (%)	E II (%)	E III (%)	Ev (%)	Eo (%)	E (%)
<i>SPN</i>	74, 43	38, 89	75, 00	44, 44	88, 89	55, 56
<i>DIDAKTIS</i>	78, 57	44, 45	100, 00	51, 85	100, 00	63, 89

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že nejlepšího hodnocení dosáhla učebnice od nakladatelství Didaktis 3. díl pro střední školy. Její míra didaktické vybavenosti činila 63, 89 %. Nejslabším článkem v této učebnici je koeficient E II, aparát řídicího učení, jehož hodnota dosáhla pouhých 44, 45 %. Hodnotu připisujeme nedostatku verbálních komponentů, jelikož jich z osmnácti chybí deset. Didaktis získal stoprocentní zastoupení v aparátu orientačním a v obrazových komponentech.

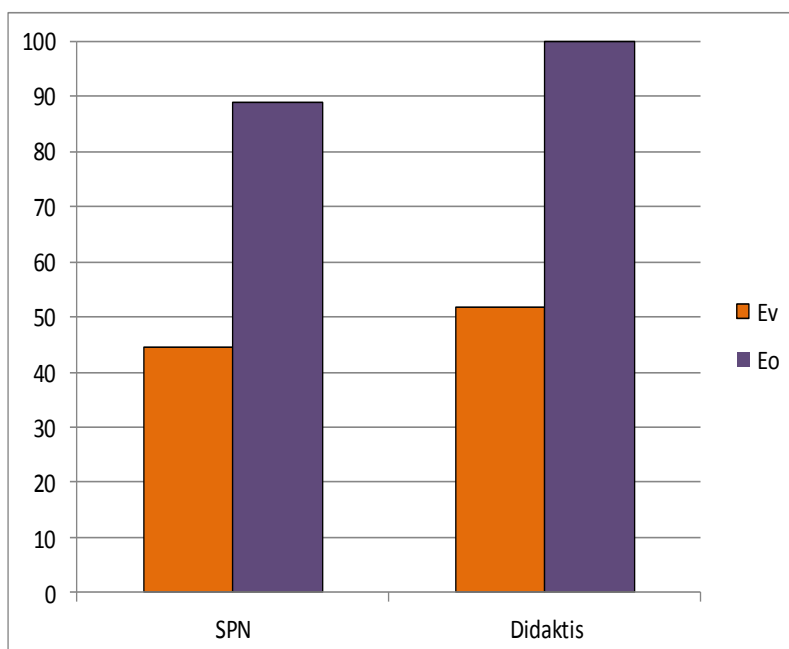
U nakladatelství SPN míra didaktické vybavenosti nedosáhla 100 % v žádné oblasti. Nejvyšší hodnota byla naměřena u aparátu orientačního, a to 75 %. Míra obrazových komponentů získala necelých 90 %.

Graf 6

Z grafu je zřejmé, že učebnice od nakladatelství Didaktis obsahuje více komponentů jak u aparátu řídicího učení, aparátu prezentace učiva, tak v aparátu orientačním. Hodnota E I aparátu řídicího učení je u nakladatelství SPN a Didaktis rozdílná o 4, 14%, kde vyšší hodnota je naměřena u učebnice Didaktis. Aparát řídicího učení E II vyšel u učebnic s rozdílem 5,56%, přičemž lepší výsledky vykazovalo nakladatelství Didaktis. Markantní rozdíl spatřujeme v hodnotě E III, kde Didaktis dosáhl 100%.

Graf 7

V grafu 7 vidíme, že vyšší hodnoty jsme naměřili u učebnice od nakladatelství Didaktis. Verbální složka se mezi učebnicemi lišila o 7,41% a obrazová složka o 11,11%.

7.4. Měření a analýza didaktické vybavenosti čtvrtého dílu učebnic dějepisu

Tabulka 7

Přehled výsledků zjištěných koeficientů didaktické vybavenosti čtvrtého dílu učebnic dějepisu

APARÁT PREZENTACE UČIVA		
<i>Verbální komponenty</i>	<i>SPN</i>	<i>DIDAKTIS</i>
Výkladový text prostý	A	A
Výkladový text zpřehledněný (tabulky, atd.)	A	A
Shrnutí učiva k celému ročníku	N	N
Shrnutí učiva k tématům (lekce, atd.)	A	A
Shrnutí učiva k předchozímu ročníku	N	N
Doplňující texty (citace k pramenům, atd.)	A	A
Poznámky a vysvětlivky	N	N
Podtexty k vyobrazením	A	A
Slovníček pojmů cizích slov atd.	A	N
<i>Obrazové komponenty</i>	<i>SPN</i>	<i>DIDAKTIS</i>
Umělecká ilustrace	A	N
Nauková ilustrace	A	A
Fotografie	A	A
Mapy, plány, grafy	A	A
Obrazová prezentace barevná	A	A
CELKEM (14)	11	9
APARÁT ŘÍDÍCÍ UČENÍ		

<i>Verbální komponenty</i>	<i>SPN</i>	<i>DIDAKTIS</i>
Předmluva (úvod do předmětu/ročníku)	A	A
Návod k práci s učebnicí (pro žáky/učitele)	A	A
Stimulace celková (otázky před celkovým učivem ročníku, atd.)	N	A
Stimulace detailní (otázky k zamyšlení před nebo v průběhu lekce atd.)	A	A
Odlišení úrovní učiva (základní – rozšiřující, povinné – nepovinné)	N	A
Otázky a úkoly za témata, lekcemi	A	N
Otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)	N	N
Otázky a úkoly k předchozímu ročníku	N	N
Instrukce k úkolům komplexnější povahy	N	N
Náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva	N	N
Explicitní vyjádření cílů učení pro žáky	N	N
Prostředky nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky	N	N
Výsledky úkolů a cvičení	N	N
Odkazy na jiné zdroje	A	A
<i>Obrazové komponenty</i>	<i>SPN</i>	<i>DIDAKTIS</i>
Grafické symboly vyznačující určité části textu	N	A
Užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu	A	A
Užití zvláštního písma (kurzíva, tučné atd.) pro určité části textu	A	A
Využití přední nebo zadní obálky pro schémata, tabulky atd.	N	N
CELKEM (18)	7	9

APARÁT ORIENTAČNÍ		
<i>Verbální komponenty</i>	<i>SPN</i>	<i>DIDAKTIS</i>
Obsah učebnice	A	A
Členění učebnice na tematické bloky, kapitoly	A	A
Marginálie, výhmaty	N	A
Rejstřík	A	A
CELKEM (4)	3	4

Tabulka 8

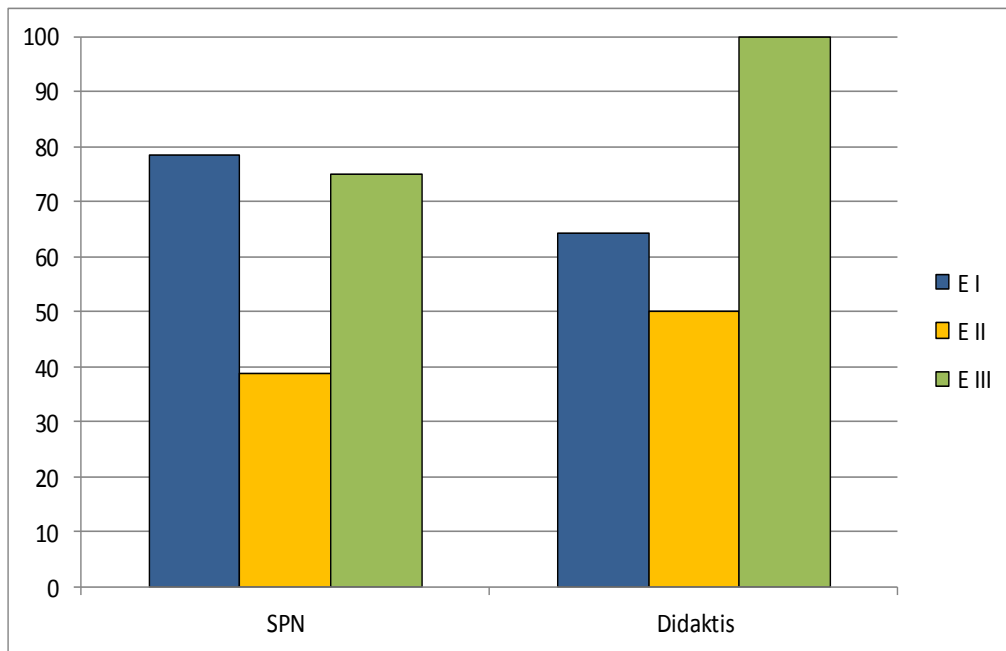
Souhrn všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti čtvrtého dílu učebnic dějepisu

NAKLADATELSTVÍ	E I (%)	E II (%)	E III (%)	Ev (%)	Eo (%)	E (%)
<i>SPN</i>	78, 57	38, 89	75, 00	51, 85	77, 78	58, 33
<i>DIDAKTIS</i>	64, 29	50, 00	100, 00	55, 56	77, 78	61, 11

Z tabulky 8 můžeme vyčíst, že o pouhá tři procenta dopadla lépe učebnice od nakladatelství Didaktis, jejíž celková hodnota je $E = 61, 11\%$. Nejslabší stránkou této učebnice je aparát řídicího učení, který zde dosáhl 50 %. Naopak nejsilnější je aparát orientační, zastoupený 100 %.

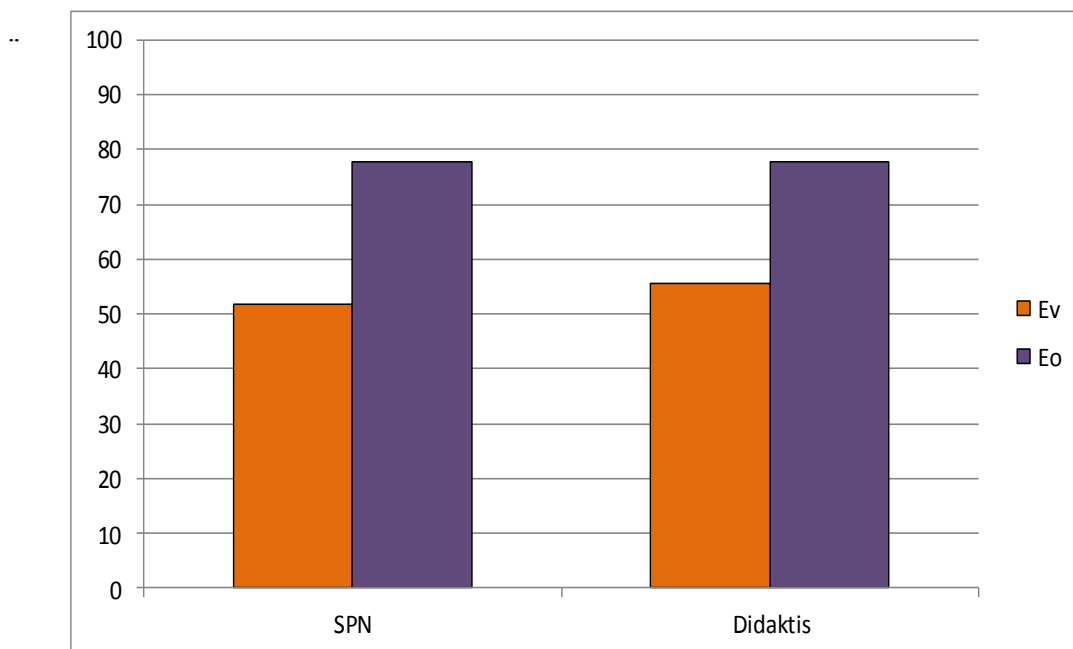
V učebnici SPN došlo k výraznému poklesu oproti učebnici Didaktis, jelikož její hodnota se u aparátu řídicího učení dostala pouze na 38, 89 %. Chybí zde například celková stimulace, odlišení úrovně učiva, otázky a úkoly k celému ročníku, instrukce k úkolům komplexnější povahy a explicitní vyjádření cílů učení pro žáky.

Graf 8

U čtvrtého dílu učebnic dějepisu dopadla lépe v aparátu prezentace učiva učebnice od SPN. Naopak v ostatních aparátech získala více procent učebnice Didaktis. Největší procentuální rozdíl jsme naměřili u aparátu E III, kde rozdíl činí 25%. Naopak nejmenší rozdíl vidíme u aparátu E II, kde rozdíl je 11,11%.

Graf 9

U verbálních a obrazových komponentů obou učebnic jsme sledali minimální rozdíly. Nulový rozdíl spatřujeme u obrazových komponentů. Rozdíl s hodnotou 3, 71% vidíme u verbálních komponentů, kde vyšší hodnota byla naměřena u učebnice Didaktis.

7.5. Měření a analýza didaktické vybavenosti učebnice pro střední odborné školy

Tabulka 9

Přehled výsledků zjištěných koeficientů didaktické vybavenosti učebnice pro střední odborné školy

<i>Verbální komponenty</i>	<i>SPN</i>
Výkladový text prostý	A
Výkladový text zpřehledněný (tabulky, atd.)	N
Shrnutí učiva k celému ročníku	N
Shrnutí učiva k tématům (lekce, atd.)	N
Shrnutí učiva k předchozímu ročníku	N
Doplňující texty (citace k pramenům, atd.)	A
Poznámky a vysvětlivky	N
Podtexty k vyobrazením	A
Slovníček pojmů cizích slov atd.	A
<i>Obrazové komponenty</i>	<i>SPN</i>
Umělecká ilustrace	A
Nauková ilustrace	A
Fotografie	A
Mapy, plánky, grafy	A
Obrazová prezentace barevná	A
CELKEM (14)	9

<i>Verbální komponenty</i>	<i>SPN</i>
Předmluva (úvod do předmětu/ročníku)	A

Návod k práci s učebnicí (pro žáky/učitele)	A
Stimulace celková (otázky před celkovým učivem ročníku, atd.)	N
Stimulace detailní (otázky k zamyšlení před nebo v průběhu lekce atd.)	N
Odlišení úrovní učiva (základní – rozšiřující, povinné – nepovinné)	N
Otázky a úkoly za témata, lekcemi	A
Otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)	N
Otázky a úkoly k předchozímu ročníku	N
Instrukce k úkolům komplexnější povahy	N
Náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva	N
Explicitní vyjádření cílů učení pro žáky	N
Prostředky nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky	N
Výsledky úkolů a cvičení	N
Odkazy na jiné zdroje	N
<i>Obrazové komponenty</i>	<i>SPN</i>
Grafické symboly vyznačující určité části textu	N
Užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu	A
Užití zvláštního písma (kurzíva, tučné atd.) pro určité části textu	A
Využití přední nebo zadní obálky pro schémata, tabulky atd.	N
CELKEM (18)	5

<i>Verbální komponenty</i>	<i>SPN</i>
Obsah učebnice	A
Členění učebnice na tematické bloky, kapitoly	A
Marginálie, výhmaty	N

Rejstřík	N
CELKEM (4)	2

Tabulka 10

Souhrn všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti učenic dějepisu pro střední odborné školy

NAKLADATELSTVÍ	E I (%)	E II (%)	E III (%)	Ev (%)	Eo (%)	E (%)
<i>SPN</i>	64, 29	27, 78	50, 00	33, 33	77, 78	44, 44

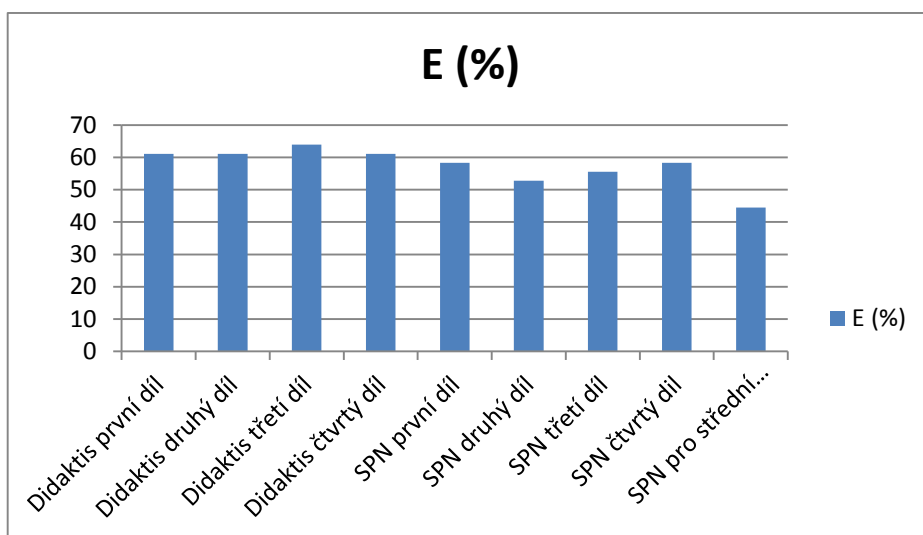
Poslední analyzovanou učebnicí je učebnice pro střední odborné školy z nakladatelství SPN, která dosáhla nejnižší míry didaktické vybavenosti $E = 44, 44\%$. Z výše uvedené tabulky jasně vyplývá, že tato učebnice dopadla nejhůře, a to v aparátu řídicího učení, kde dosáhla 27, 78 %. Velmi nízká hodnota byla též naměřena u verbálních komponentů, a to 33, 33%. V učebnici nenalezneme komponenty jako zpřehledněný výkladový text, shrnutí učiva k celému ročníku, shrnutí učiva k tématům, poznámky a vysvětlivky a další. Při porovnání s výše uvedenými publikacemi musíme konstatovat, že učebnice pro odborné školy má nejmenší míru didaktické vybavenosti.

Tabulka 11

Pořadí zkoumaných učebnic dle hodnot celkové didaktické vybavenosti:

Nakladatelství	E (%)
Didaktis třetí díl	63,89
Didaktis první díl	61,11
Didaktis druhý díl	61,11
Didaktis čtvrtý díl	61,11
SPN čtvrtý díl	58,33
SPN první díl	58,33
SPN třetí díl	55,56
SPN druhý díl	52,78
SPN pro střední odborné školy	44,44

Graf 10

Z tabulky a grafu je zřejmé, že nakladatelství Didaktis dosáhlo v provedeném výzkumu lepších hodnot než nakladatelství SPN. Didaktis vydává nejnovější učebnice dějepisu, které se odlišují jak schématem, tak i snahou o nový přístup k dosahování klíčových kompetencí. Některé měřené komponenty tedy ani nebylo možné vyhledat. Koeficient nemohl dosáhnout vyšších hodnot, jelikož v učebnicích chybí stále mnoho komponentů (např. shrnutí učiva k celému, ale i předchozímu ročníku, otázky a úkoly za lekcemi, otázky a úkoly k celému ročníku nebo mimoškolní náměty pro žáky apod.). Učebnice nepodněcuje žáky k rozvoji kritického myšlení, jelikož jsou zde v menší míře zastoupeny otázky k rozvoji kritického myšlení. Z celkového porovnání knih mezi sebou nejlépe dopadla učebnice Didaktisu, a to konkrétně třetí díl, který dosáhl 63,89 %. Můžeme říci, že se celková míra didaktické vybavenosti u učebnice Didaktis pohybovala nad 60 %. U nakladatelství SPN se hodnoty pohybovaly okolo 50 % až na SPN pro střední odborné školy, kde jsme zaznamenali výrazný propad, a to na 44,44%. Tato učebnice z celkových 36 komponentů obsahuje pouhých 16 komponentů, což není ani polovina, a to se výrazně projevilo na jejím výsledku. Učebnice neobsahuje podrobnosti o jednotlivých tématech. Je psána více obecně, jelikož shrnuje všechny etapy dějin.

8. Metodika analýzy obtížnosti textu

Pro analýzu učebnic byla zvolena metoda J. Průchy, kterou přejal od Käte Nesterové a dále ji modifikoval M. Pluskal. Průchova metoda spočívá v tom, že vybereme z textu v učebnici 10 vzorků, kdy každý vzorek musí obsahovat 200 slov. Pro kvalitní práci je zapotřebí si vymezit, co vlastně slovo dle Průchy znamená. Pod pojmem slovo chápeme jakýkoliv výraz slovní, číselný či symbolický. Dále do této skupiny řadíme i matematické a fyzikální veličiny včetně jejich zkratk. Pokud se dostaneme k dvoustému slovu, které není na konci větného celku, je nutné jednotlivá slova dopočítat až do konce věty. Vzorky vybíráme tak, aby představovaly jednotný text a aby celistvě pokrývaly jednotlivá témata v učebnici.

Pro výpočet syntaktické obtížnosti textu je důležité stanovit celkový počet slov označený jako $\sum N$ a počet vět v každém vzorku označený jako $\sum V$. Níže uvádíme vzorec pro výpočet průměrné délky vět:

$$V = \frac{\sum N}{\sum V}$$

Dalším krokem, pro výpočet syntaktické obtížnosti, je zjistit hodnotu U označující průměrnou délku větných úseků. Tuto hodnotu vypočítáme pomocí podílu celkového počtu slov k celkovému počtu sloves ($\sum U$) v měřeném vzorku. Slovesa nesmí být v infinitivu, ale v určitém tvaru.⁸⁶

Pro výpočet syntaktické obtížnosti T_s a sémantické obtížnosti T_p potřebujeme znát hodnoty $\sum N$ a $\sum V$. Zjištěné hodnoty T_s a T_p nám slouží k výpočtu celkové míry obtížnosti textu T . K výpočtu míry T použijeme vzorec: $T = T_s + T_p$.

Pro lepší pochopení metodiky výpočtu celkové míry obtížnosti textu si uvedeme podrobný postup. Nejprve jsme si v učebnici stanovili 10 vzorků obsahující 200 slov a celkový počet vět. Je nutno říci, že čím vyšší je celkový počet slov na větu, tím míra obtížnosti textu stoupá.

---

⁸⁶ Jan PRŮCHA, *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998.

Tabulka 12**Výsledky měření obtížnosti textu učebnic dějepisu první a druhý díl**

NAKLADATELSTVÍ	ΣN	ΣV
SPN první díl	2105	125
SPN druhý díl	2114	134
Didaktis první díl	2131	115
Didaktis druhý díl	2130	110

Tabulka 13**Výsledky měření obtížnosti textu učebnic dějepisu třetí a čtvrtý díl.**

NAKLADATELSTVÍ	ΣN	ΣV
SPN třetí díl	2163	135
SPN čtvrtý díl	2065	121
Didaktis třetí díl	2120	104
Didaktis čtvrtý díl	2163	105

Tabulka 14**Výsledky měření obtížnosti textu učebnice od nakladatelství SPN pro střední odborné školy**

NAKLADATELSTVÍ	ΣN	ΣV
SPN pro střední odborné školy	2123	146

Z tabulek můžeme vyčíst, že mezi analyzovanými učebnicemi jsou odlišnosti. Rozdíly najdeme jak v počtu naměřených vět, tak i v počtu slov. Celkový počet slov se pohyboval v intervalu od 2065–2163. Součty naměřených vět se objevovaly v rozsahu 104–146. Tabulky lze využít k výpočtu dalších hodnot, které jsou potřebné k výpočtu hodnoty T.

8.1. Shrnutí míry syntaktické obtížnosti textu T_s

Kapitola se zaměřuje na výpočet koeficientu T_s , která znázorňuje složitost větných úseků. Pro její výpočet je zapotřebí u učebnice zjistit průměrnou délku vět V a průměrnou délku větných úseků U . Naměřené hodnoty nám poslouží k výpočtu stupně syntaktické obtížnosti, a to pomocí vzorce : $T_s = 0,1 * V * U$

8.1.1 Výpočet hodnoty V

Pro určení průměrné délky vět V použijeme vzorec: $V = \sum N / \sum V$, kde $\sum N$ značí celkový počet slov a $\sum V$ počet vět.

8.1.2 Výpočet hodnoty U

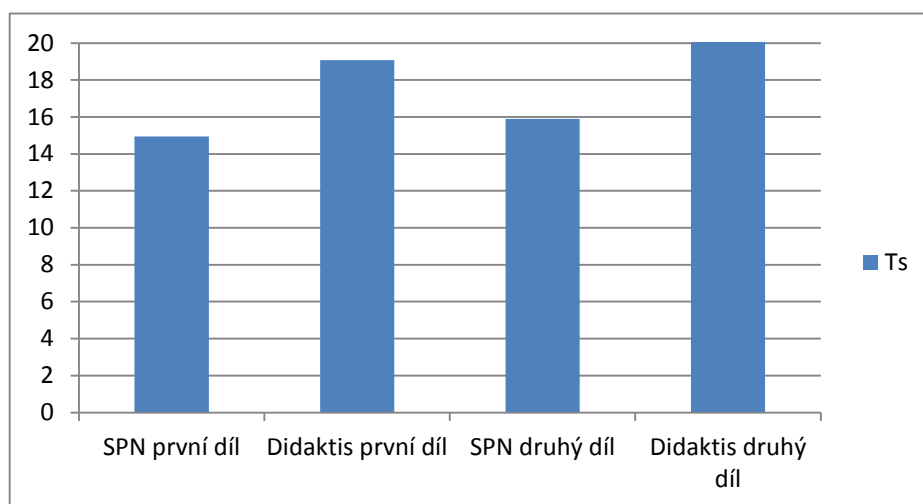
Pro určení hodnoty U musí spočítat v každém vzorku všechna slovesa. Za sloveso nepočítáme infinitiv, ale sloveso v určitém tvaru. Složený tvar slovesa např. *byli byste přišli* počítáme jako jeden tvar. Hodnoty U spočteme jako podíl celkového počtu slov k celkovému počtu sloves v daném celku.

Naměřené hodnoty U a V nám poslouží ke stanovení míry syntaktické obtížnosti textu učebnic.

Tabulka 15

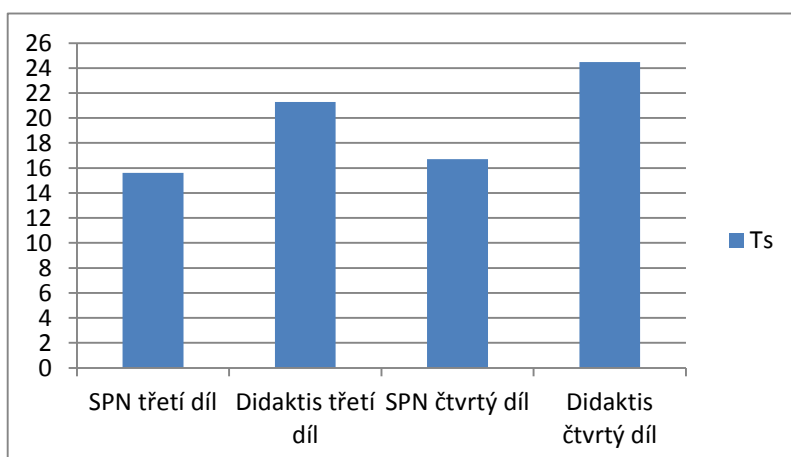
Stupeň syntaktické obtížnosti textu učebnic dějepisu prvního a druhého dílu.

Nakladatelství	Počet sloves $\sum U$	Průměrná délka věty $V = \sum N / \sum V$	Průměrná délka větných úseků $U = \sum N / \sum U$	Syntaktická obtížnost textu $T_s = 0,1 * V * U$
SPN první díl	237	16,84	8,88	14,95
SPN druhý díl	210	15,78	10,07	15,89
Didaktis první díl	207	18,53	10,29	19,07
Didaktis druhý díl	194	19,36	10,98	21,26

Graf 11**Tabulka 16**

Stupeň syntaktické obtížnosti textu učebnic dějepisu třetího a čtvrtého dílu.

Nakladatelství	Počet sloves $\sum U$	Průměrná délka věty $V = \sum N / \sum V$	Průměrná délka větných úseků $U = \sum N / \sum U$	Syntaktická obtížnost textu $T_s = 0,1 * V * U$
SPN třetí díl	222	16,02	9,74	15,60
SPN čtvrtý díl	211	17,07	9,79	16,71
Didaktis třetí díl	203	20,38	10,44	21,28
Didaktis čtvrtý díl	182	20,60	11,88	24,47

Graf 12**Tabulka 17**

Stupeň syntaktické obtížnosti textu učebnice dějepisu od nakladatelství SPN pro střední odborné školy

Nakladatelství	Počet sloves $\sum U$	Průměrná délka věty $V = \sum N / \sum V$	Průměrná délka větných úseků $U = \sum N / \sum U$	Syntaktická obtížnost textu $Ts = 0,1 * V * U$
SPN pro střední odborné školy	251	14,54	8,46	12,30

8.1.3 Analýza výsledků měření syntaktické obtížnosti textu

Před analýzou učebnic z hlediska syntaktické obtížnosti textu uvedeme výsledky syntaktické obtížnosti textu naměřené M. Pluskalem. Ve svých výzkumech analyzoval učebnice zeměpisu pro šestý ročník ZŠ, kde stanovil hodnotu v rozmezí od 10 do 13. Dále se zaměřil na učebnice pro gymnázia, kde naměřil hodnotu $Ts = 16,96$, a také analyzoval texty pro studenty vysokých škol, kdy syntaktická obtížnost se pohybovala od 16,54–28,96.⁸⁷ Další výzkumnice, která se zaměřovala na obtížnost textu pro základní školy, byla Libuše Hrabí, která podrobila analýze dvacet dva učebnice přírodopisu pro 6.–9. ročník základních škol. Ve svých výzkumech uvádí, že nejvyšší hodnota byla zjištěna u 8. ročníku nakladatelství Jinan

⁸⁷ Miloslav PLUSKAL, Zdokonalení metody pro měření obtížnosti didaktických textů. In: *Pedagogika*. 1996, roč. 46, č.1, s. 68.

$T_s = 12,38$ a nejnižší hodnota $T_s = 5,19$ byla u šestého ročníku nakladatelství SPN.⁸⁸ Přesné hodnoty stanovené pro gymnázia a střední školy u jednotlivých ročníků nám nejsou známy. Budeme vycházet z průměrných hodnot, které naměřil M. Pluskal. Z výše uvedených tabulek zaměřující se na míru syntaktické obtížnosti můžeme vyčíst napočítané hodnoty u nakladatelství SPN a Didaktis. Hodnoty u nakladatelství SPN se více přiblížily hodnotě $T_s = 16,96$, kterou stanovil pro gymnázia M. Pluskal. Naopak nakladatelství Didaktis vykazovalo vysoké hodnoty T_s , které se přiblížily spíše hodnotám textům vysokoškolským. Když se zaměříme na učebnice prvního dílu SPN a Didaktis, zjistíme, že se od sebe hodnoty výrazně liší, a to o 4,12. U druhého dílu učebnice SPN je hodnota $T_s = 15,89$, na rozdíl od Didaktisu, kde hodnota je 21,26, a tudíž se liší o 5,37. U třetích dílů jsme naměřili rozdíl 5,68, jelikož SPN získalo 15,6 a Didaktis 21,28. Markantní rozdíl je patrný u čtvrtých dílů, kde byl naměřen nejvyšší rozdíl, a to 7,76. Nejnižší hodnotu $T_s = 12,3$ měla učebnice od nakladatelství SPN pro střední odborné školy. Pokud vycházíme ze zjištěných Pluskalových hodnot, můžeme konstatovat, že syntaktická obtížnost u nakladatelství SPN je v normě na rozdíl od Didaktisu, která vykazuje vysokou míru syntaktické obtížnosti, což je způsobené mírou průměrné délky vět, která se pohybovala v rozmezí od 18,53–20,60.

8.2. Shrnutí míry sémantické obtížnosti T_p

K výpočtu sémantické obtížnosti textu T_p jsme potřebovali zjistit pět skupin pojmů. Z každého vzorku stanoveného v analyzované učebnici jsme si spočítali všechna podstatná jména. J. Průcha rozděluje podstatná jména do pěti skupin. Do skupiny P1 řadíme všechna podstatná jména, se kterým se můžeme setkat v běžném životě. Skupina P2 znázorňuje odborné názvy týkající se dějepisu. Faktografické pojmy P3 vyjadřují vlastní jména osobní, názvy lidských výtvorů a zařízení, států, národů, institucí, uměleckých výtvorů, zeměpisná jména či názvy přírodních jevů, veškeré značky a zkratky pro uvedené pojmy. P4 obsahuje kvantitativní pojmy, jako vzdálenosti, letopočty atd. Poslední skupina podstatných jmen je P5, která znázorňuje počet opakovaných slov. Celková hodnota P znázorňuje abstraktní a dějová podstatná jména, jména osobní a příjmení, zpodstatnělá přídavná jména a zkratky označující různé pojmy.

K výpočtu hodnoty T_p je stanoven vzorec:

$$T_p = 100 \cdot \frac{\Sigma P}{\Sigma N} = \frac{\Sigma P_1 + 3\Sigma P_2 + 2\Sigma P_3 + 2\Sigma P_4 + \Sigma P_5}{\Sigma N}$$

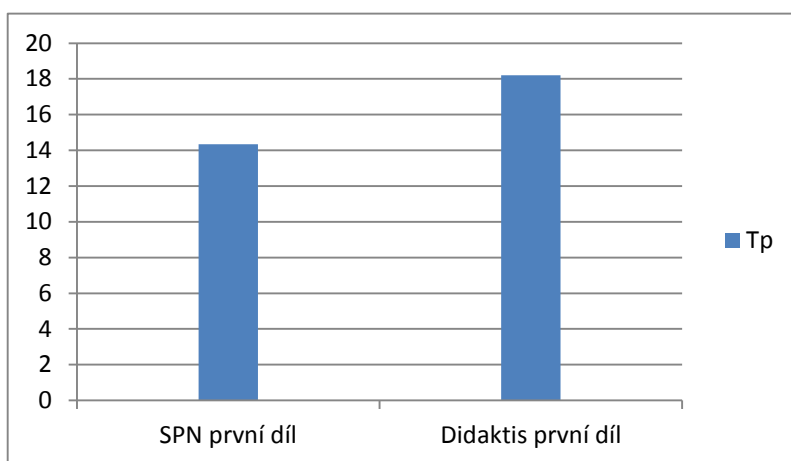
⁸⁸ Libuše HRABÍ. *Náročnost textu v učebnicích přírodopisu*. In: KNECHT, Petr, MAŇÁK Josef. *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007, s.98–108.

Tabulka18

Sémantická obtížnost textu učebnic dějepisu první díl

Nakladatelství	ΣN	ΣP	P1	P2	P3	P4	P5	Tp
SPN první díl	2105	707	405	39	106	8	149	14, 34
Didaktis první díl	2131	761	339	95	96	39	192	18, 20

Graf 13

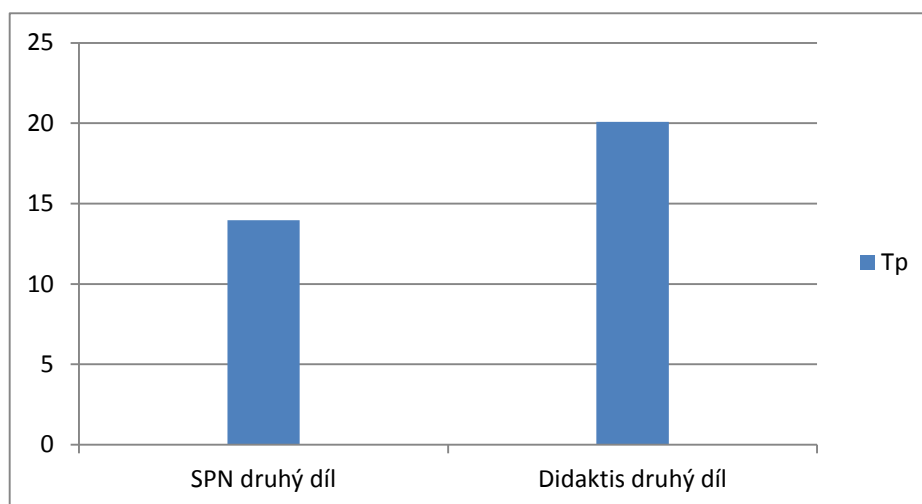
Z grafu 13 vidíme, že naměřené hodnoty sémantické obtížnosti textu se u jednotlivých nakladatelství od sebe liší. Vyšší míra Tp je naměřena u učebnice Didaktis první díl, kde její hodnota je 18,20. Vysoká hodnota je způsobena velkým zastoupením odborných, kvantitativních a opakujících se pojmů. Naopak u prvního dílu SPN je hodnota $T_p = 14,34$ nižší z důvodu nízkého výskytu odborných pojmů.

Tabulka 19

Sémantická obtížnost učebnic dějepisu druhý díl

Nakladatelství	ΣN	ΣP	P1	P2	P3	P4	P5	Tp
SPN druhý díl	2114	681	357	30	139	36	119	13,96
Didaktis druhý díl	2130	792	428	101	109	47	107	20,08

Graf 14

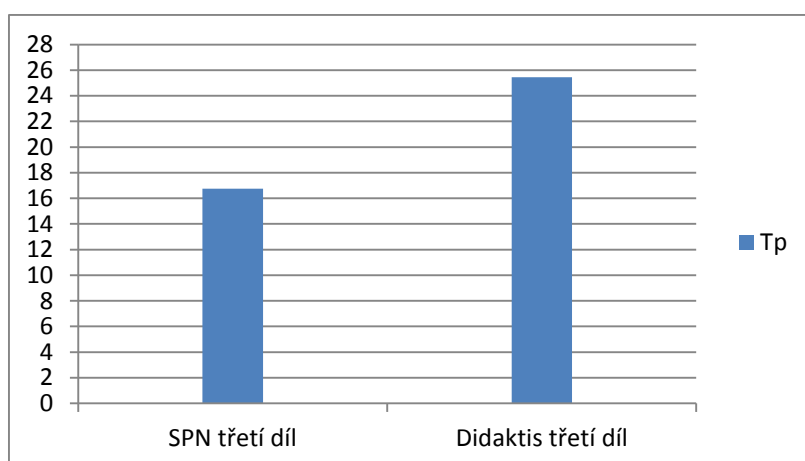
Z grafu zaměřujícího se na druhý díl učebnic dějepisu vyplývá, že nejnižší koeficient jsme vypočítali u nakladatelství SPN, jelikož míra odborných pojmů se pohybovala okolo 30. Naopak u Didaktisu byla hodnota $T_p = 20,08$ radikálně vyšší, protože opět obsahovala vysoký počet odborných pojmů, a to 101.

Tabulka 20

Sémantická obtížnost učebnic dějepisu třetí díl

Nakladatelství	ΣN	ΣP	P1	P2	P3	P4	P5	Tp
SPN třetí díl	2163	739	339	52	161	57	130	16,76
Didaktis třetí díl	2120	864	409	121	124	94	116	25,45

Graf 15

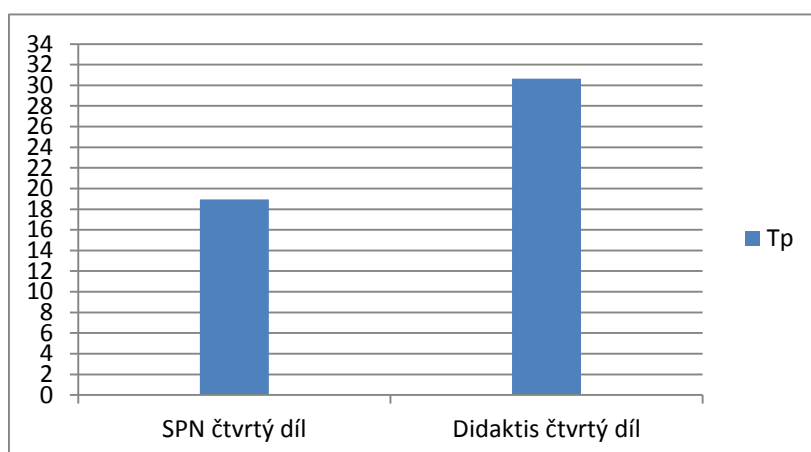
Při podrobnějším zhlédnutí jednotlivých tabulek a grafů si můžeme povšimnout, že rozdíl mezi jednotlivými díly neustále roste. Například u učebnic třetího dílu jsme určili rozdíl 8,69. Nižší hodnota T_p je u nakladatelství SPN s hodnotou 16,76. Naopak u učebnice Didaktis činila hodnota T_p 25,45. Za rozdíl mezi učebnicemi považujeme naměřenou hodnotu odborných pojmů P_2 , kdy hodnota u Didaktisu je dvojnásobně vyšší.

Tabulka 21

Sémantická obtížnost učebnic dějepisu čtvrtý díl

Nakladatelství	ΣN	ΣP	P1	P2	P3	P4	P5	T_p
SPN čtvrtý díl	2065	718	282	86	152	83	115	18,94
Didaktis čtvrtý díl	2163	768	341	103	142	36	146	30,63

Graf 16

Nejvyšší rozdíl mezi nakladatelstvími je u čtvrtého dílu, kdy odlišnost mezi učebnicemi je 11,69. Hodnota u Didaktisu je 30,63 jelikož má vyšší počet zastoupení běžných, odborných a opakujících se pojmů na rozdíl od SPN. Rozdíl je viditelný i u celkového počtu slov a podstatných jmen, které se v nakladatelstvích objevují.

Tabulka 22

Sémantická obtížnost učebnic dějepisu od SPN pro střetí odborné školy

Nakladatelství	ΣN	ΣP	P1	P2	P3	P4	P5	Tp
SPN pro střední odborné školy	2123	698	342	68	119	43	126	15,42

Sémantická obtížnost textu u učebnice SPN pro střední odborné školy dosáhla třetí nejmenší hodnoty s výší 15,42. Nízkou hodnotu můžeme přiřadit nižšímu výskytu odborných a kvantitativních pojmů P2 a P4.

8.3. Shrnutí celkové míry obtížnosti textu

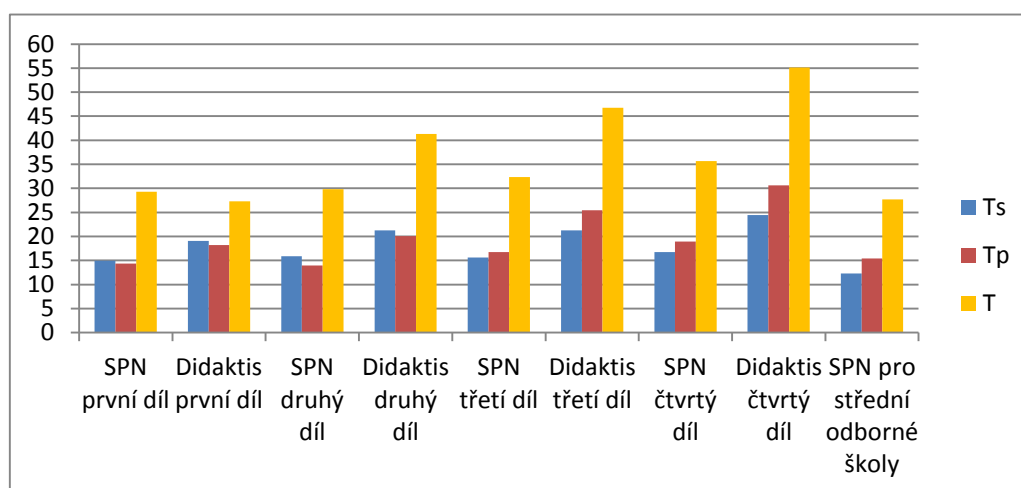
Celkovou míru obtížnosti textu T vypočteme pomocí vzorce: $T = T_s + T_p$. Pro lepší znázornění jsme vytvořili tabulku obsahující syntaktickou obtížnost textu T_s , sémantickou obtížnost textu T_p a hodnotu T .

Tabulka 23

Míra obtížnosti textu

Nakladatelství	Syntaktická obtížnost textu T_s	Sémantická obtížnost textu T_p	Míra obtížnosti textu $T = T_s + T_p$
SPN první díl	14,95	14,34	29,29
Didaktis první díl	19,07	18,20	27,27
SPN druhý díl	15,89	13,96	29,85
Didaktis druhý díl	21,26	20,08	41,34
SPN třetí díl	15,60	16,76	32,36
Didaktis třetí díl	21,28	25,45	46,73
SPN čtvrtý díl	16,71	18,94	35,65
Didaktis čtvrtý díl	24,47	30,63	55,1
SPN pro střední odborné školy	12,30	15,42	27,72

Graf 17

K určení stupně obtížnosti textu je nutné vycházet z výzkumů odborníků zabývajících se zkoumanou oblastí. Obtížnost textu můžeme hodnotit od 1–100. Jan Průcha stanovil ve své knize *Hodnocení obtížnosti učebnic* hodnotu T jen pro 8. ročník základních škol, proto jsme ostatní hodnoty museli dopočítat. Z knihy jsme se dozvěděli, že každým rokem přibývá obtížnost o 10 %. Po výpočtu jsme získali hodnoty:

1. ročník středních škol: T= 38,9

2. ročník středních škol: T= 42,8

3. ročník středních škol: T= 47,1

4. ročník středních škol: T= 51,8

Z grafu je patrné, že učebnice nakladatelství Didaktis obsahují větší míru obtížnosti, neboť se více přibližují námi vypočítaným hodnotám. Nejprve se zaměříme na první díly od obou nakladatelství. Hodnoty těchto učebnic dosáhly u SPN 29,29 % a u Didaktis 27,27 %. Hodnoty se nepřiblížily k hodnotě 38,9. Z toho vyplývá, že obtížnost textu učebnic je nižší než by měla v průměru být. U SPN byla naměřená hodnota vyšší, ale opět se nepřiblížila k námi vypočítané hodnotě. Druhý díl SPN a Didaktisu dosáhly 29,85 a 41,34 %. Vidíme mezi učebnicemi značný rozdíl, jelikož učebnice Didaktisu se přiblížila průměrné hodnotě naměřené Průchou, a to 42,8%. Učebnice SPN zde propadla a text je pro žáky druhého ročníku velmi snadný. U třetího ročníku zvítězila učebnice Didaktis. Obtížnost textu dosáhla 46,73 % a tak se přiblížila průměrné hodnotě 47,1 %. Učebnice SPN opět nedosáhla příznivých výsledků, neboť jsme u ní naměřili pouhých 32,36%. U čtvrtého dílu Didaktis jsme zaznamenali převýšení obtížnosti textu, a to o 3,3%. U SPN byl naměřen nejvyšší rozdíl od vypočítané hodnoty T s rozdílem 16,15%. Učebnice SPN pro střední odborné školy má velice nízkou obtížnost textu. Její hodnota T činí 27,72 %. Když změřenou hodnotu porovnáme s hodnotou T pro první ročník, zjistíme, že je zde rozdíl 11,18%. Z toho vyplývá, že učebnice má velmi nízkou míru obtížnosti textu a nedosahuje ani obtížnosti pro první ročník středních škol. Na závěr můžeme shrnout, že nakladatelství Didaktis dosahuje příznivějších výsledků ve srovnání s nakladatelstvím SPN.

8.4. Stupeň odbornosti *i* a *h*

K určení obtížnosti textu nám slouží hodnoty *i* a *h*, které značí do jaké míry je text v učebnici odborný.

Koeficient (*i*) nám značí proporcii pojmů, které určují odbornou informaci v celkovém počtu slov.

$$i = 100 \times \frac{\Sigma P(2) + \Sigma P(3) + \Sigma P(4)}{\Sigma N}$$

Koeficient (*h*) udává proporcii v celkovém počtu pojmů v textu.

$$h = 100 \times \frac{\Sigma P(2) + \Sigma P(3) + \Sigma P(4)}{\Sigma P}$$

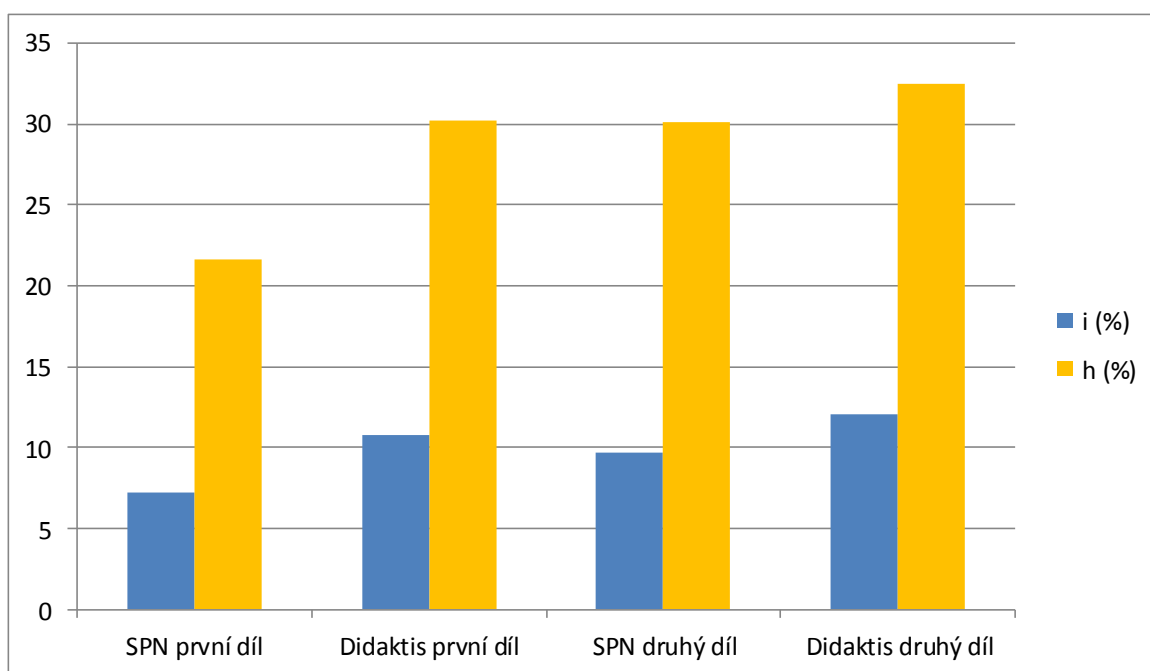
Tabulka 24

Stupeň odbornosti *i* a *h*

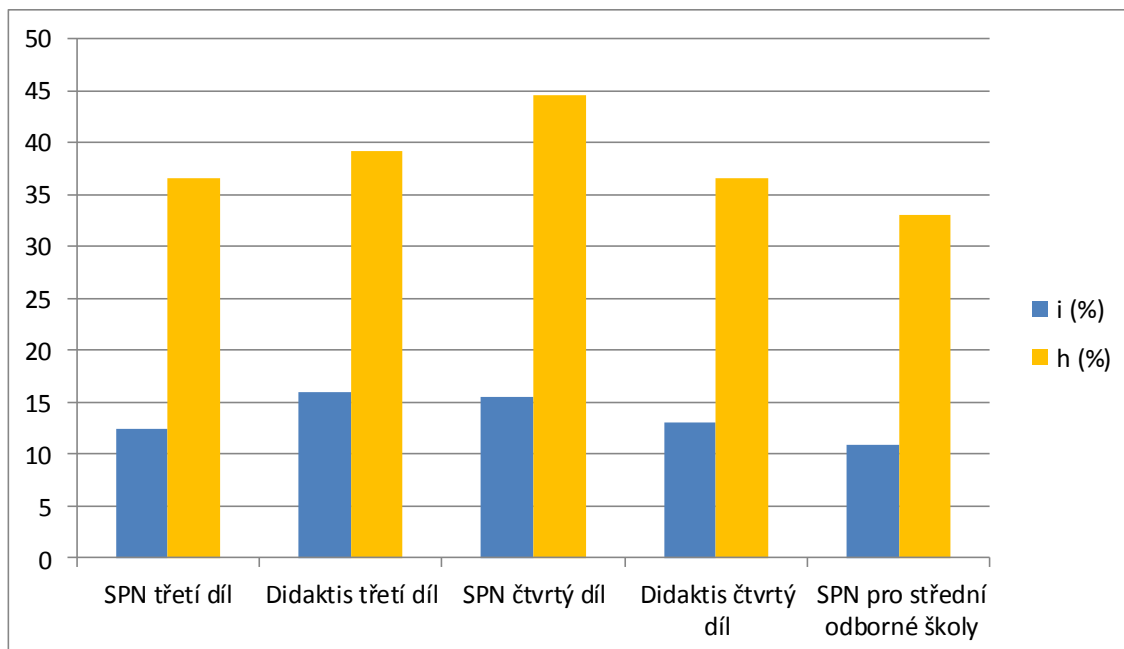
NAKLADATELSTVÍ	<i>i</i> (%)	<i>h</i> (%)
SPN první díl	7,27	21,64
Didaktis první díl	10,80	30,22
SPN druhý díl	9,70	30,10
Didaktis druhý díl	12,06	32,45
SPN třetí díl	12,49	36,54
Didaktis třetí díl	15,99	39,24
SPN čtvrtý díl	15,50	44,57
Didaktis čtvrtý díl	12,99	36,59
SPN pro střední odborné školy	10,83	32,95

Graf 18

Graf 19

Z tabulky vyčteme hodnoty koeficientu i a h . Koeficient i , který určuje odbornou informaci v celkovém počtu slov, dosáhl hodnot v rozmezí od 7,27–15,99. Dle J. Průchy a M. Pluskala se hodnota koeficientu i pohybuje mezi 20%–30%. Podle Průchy může naměřená

hodnota dosáhnout až 40 %.⁸⁹ „U textů středoškolských učebnic je ve zmiňovaných výzkumech procentuální podíl pojmů nesoucích odbornou informaci v celkovém počtu slov jen nepatrně vyšší.“⁹⁰

---

⁸⁹ Jan PRŮCHA, *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998. s. 66

⁹⁰ Eva JANOUŠKOVÁ, *Analýza učebnic zeměpisu*, Brno, 2008, Masarykova univerzita, s.90

9. Zhodnocení měření v rámci praktické části

V závěrečném zhodnocení uvedeme všechny provedené analýzy učebnic dějepisu nakladatelství SPN a Didaktis, kterými jsme se zabývali v praktické části z hlediska didaktické vybavenosti a míry obtížnosti textu. Cílem diplomové práce bylo zjistit, jestli jednotlivé výše uvedená nakladatelství jsou kvalitními učebnicovými řadami. Za kvalitní učební materiál považujeme text, který odpovídá svou obtížností cílové věkové skupině a vyznačuje se více jak 80 % didaktické vybavenosti. Níže jsou vyhodnoceny výsledky šetření jednotlivých dílů učebnic.

Nakladatelství Didaktis vydalo celkem čtyři díly učebnic pro střední školy. Zajímavostí u těchto učebnic je, že nejsou rozděleny dle jednotlivých ročníků, tedy 1.– 4. ročník, ale na čtyři díly dle historických období. Učebnice z hlediska didaktické vybavenosti jsme zhodnotili jako nevhodný materiál pro edukaci žáků na středních školách, protože nedosáhly hranici 80 %. Všechny díly kromě třetího získaly 61,11 %. Třetí díl skončil nejlépe s výsledkem 63,89%. Jednotlivé hodnoty míry obtížnosti textu bylo nutné dopočítat, jelikož v odborné literatuře se nevyskytovaly. Ovšem Jan Průcha uvedl, že hodnota se napříč ročníky zvyšuje o 10%. Pokud budeme pracovat s vypočítanými hodnotami, zjistíme, že učebnice Didaktis s mírnými odchylkami odpovídá cílové skupině žáků. Zmínit musíme první díl, u kterého hodnota nedosáhla námi stanovené hranice 38,9%, ale pouze 27,27%. K mírnému rozdílu došlo i u posledního dílu s hodnotou 55,01 místo 51,8%. Učebnice Didaktis může na první pohled působit jako velice kvalitní studijní materiál, jelikož je dobře strukturovaná a graficky působivá.

Učebnice nakladatelství SPN se řadí mezi starší didaktický materiál, který je rozdělen pro jednotlivé ročníky. Každá učebnice má jinou barvu, ale svým obsahem a strukturou jsou si velice podobné. Z hlediska didaktické vybavenosti žádná učebnice nedosáhla 60%. Učebnice pro druhý ročník středních škol vykazuje pouze 52,78% didaktické vybavenosti. Studijní text je jednodušší a málo strukturovaný. Obtížnost textu u tohoto nakladatelství dosáhla nižších výsledků, než jsme stanovili. Nejnižší hodnoty jsme naměřili u prvních dvou dílů, které nedosáhly ani 30%.

10. Dotazníkové šetření

V rámci kvalitativního šetření byly vyučujícím zaslány dotazníky na střední školy a gymnázia v Královéhradeckém kraji. Dotazník vyplnilo jedenáct učitelů z různých škol. Nebylo jednoduché odpovědi získat, jelikož někteří učitelé vyplněný dotazník nezaslali zpět. Dotazník byl sestaven z 21 otázek otevřených i uzavřených.

Cílem šetření bylo zjistit, jak jsou učitelé s učebním materiálem spokojeni a jak s ním pracují. Otázky směřovaly nejen na učebnice, ale i na další doplňkový materiál, který v hodinách učitelé využívají.

Nyní podrobně rozebereme jednotlivé odpovědi na stanové otázky.

1) Jste muž nebo žena?

Práci učitele vykonávají častěji ženy, jelikož z 11 respondentů 4 tvořili muži.

2) Jak dlouho učíte dějepis?

Délka pedagogické praxe byla různorodá. Věková kategorie byla rozdělena do čtyř skupin (do 3 let, 4–10 let, 11–20 let a více jak 20 let). Nejvíce respondentů spadalo do druhé kategorie, tedy 4–10 let.

3) Využíváte ve výuce učebnice?

Skoro všichni pedagogičtí pracovníci se shodli, že učebnice patří mezi nejdůležitější studijní materiál. Pouze jeden respondent učebnice nevyužívá.

4) Podle kterého nakladatelství učíte dějepis?

Kromě námi analyzovaných nakladatelství zde učitelé uváděli i učebnice z dalších nakladatelství Nové školy, Frause nebo Taktiku. Nejčastější odpovědí bylo, že používají učebnice od SPN.

5) Vedou podle Vašeho názoru učební texty ve Vámi využívaných učebnicích k dostatečnému rozvoji kritického myšlení?

Učitelé nejčastěji odpovídali, že používané učebnice nepodporují rozvoj kritického myšlení, jelikož dostatečně neobsahují podnětné otázky k zamyšlení. Na druhou stranu jsme zde našli i kladné odpovědi, kdy například nakladatelství Fraus oblast kritického myšlení podle respondentů rozhodně podporuje.

6) Jaká kritéria by podle Vás učebnice měla obsahovat?

Odpovědi se lišily a to hlavně v oblasti kritického myšlení, srozumitelnosti a struktury. Učitelé se shodli, že učebnice by neměla být jen prostý psaný text, ale měla by obsahovat řadu úkolů, otázek, námětů k diskuzi, ukázek z různých dokumentů, ale i aktivity směřující k rozvoji klíčových kompetencí, jako je například řešení problémů.

7) Jak hodnotíte obtížnost textu v učebnicích? (1 nejlepší – 5 nejhorší)

Z jedenácti respondentů nikdo neohodnotil text jako nedostatečný nebo dostatečný. Šest pedagogů hodnotí obtížnost textu známkou 3. Tři respondenti známkou 2 a pouze dva učitelé označili text za výborný.

8) Vnímáte učebnice jako dobře strukturované?

Z 90 % se pedagogové shodli, že učební texty jsou dobře strukturované a přehledně rozdělené. Pouze jeden respondent vnímá učebnici jako zcela nevyhovující.

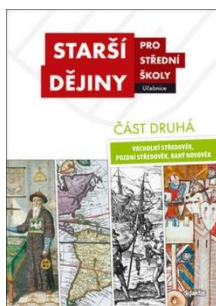
9) Jak jinak podle Vašeho názoru by učebnicová struktura měla vypadat?

Všichni respondenti kromě jednoho jsou se sktrukturou učebnice spokojeni. Hodně často bylo vyzvedáváno nakladatelství Didaktis, které je pro učitele přehledné a rád s ním pracují. Jediný pedagog není se strukturou učebnic spokojen, jelikož požaduje kompaktnější celky, doplňující aktivity a ne pouze otázky.

10) V jakých fázích a při jakých aktivitách učebnici využíváte?

Učitelé učebnici nejvíce používají při výkladu, při skupinové práci, při práci s textem nebo při samotné přípravě na výuku.

11) Znáte učebnici z obrázku?

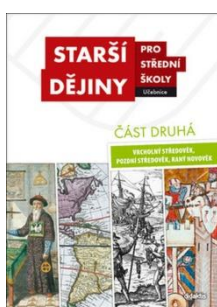
Z jedenácti respondentů zná první díl učebnice Didaktis osm učitelů.

12) Využíváte ji jako doplňkovou pomůcku? Jestliže ano proč?

Sedm respondentů učebnici vůbec nepoužívá, pro některé je nepřehledná. Ostatní ji využívají jak pro přípravu, tak i jako materiál pro žáky, který obsahuje otázky, úkoly a obrázky.

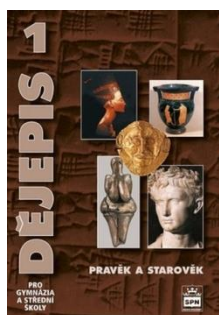
13) Zvolil/a byste tuto učebnici pro svou výuku?

Polovina respondentů preferuje začlenění učebnice do výuky.

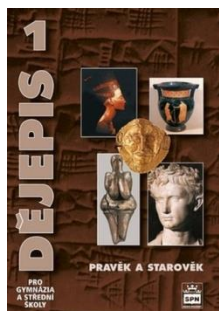
Polovina učitelů je pro zařazení učebnice do výuky. Ostatní

14) Znáte učebnici z obrázku?

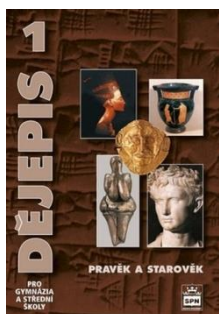
Všichni učitelé znají učebnici od nakladatelství SPN.

15) Využíváte ji jako doplňkovou pomůcku? Jestliže ano proč?

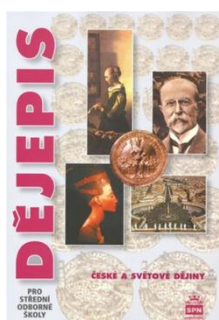
Většina respondentů knihu používá jako doplňkovou pomůcku. Důvodem je, že učebnice je používána na školách, kde pedagog působí.

16) Zvoli/a byste tuto učebnici pro svou výuku?

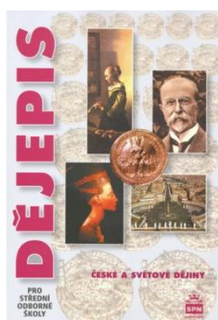
Sedm respondentů odmítá používání učebnice od SPN ve svých hodinách. Pedagogům se nelíbí její zastaralost a malá didaktická propracovanost. Naopak je vyzdvihována její přehlednost.

17) Znáte učebnici z obrázku?

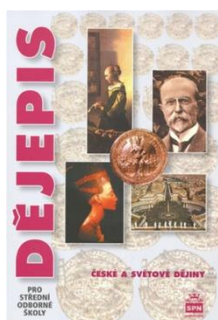
Zeptali jsme se jedenácti pedagogů, zda znají tuto učebnici. Zjistili jsme, že učebnici pro střední odborné školy od SPN zná sedm respondentů.

18) Využíváte ji jako doplňkovou pomůcku? Jestliže ano proč?

Učebnici pro střední odborné školy většina učitelů nepoužívá.

19) Zvoli/a byste tuto učebnici pro svou výuku?

Zde byla odpověď jednoznačná. Učitelé nechtějí používat tento typ učebnic ve svých hodinách pro nepřehlednost a zhuštěnost informací.

20) Zhodnoťte doplňkový aparát učebnice- především ikonografický

Zjistili jsme, že doplňkový aparát u učebnice není nijak bohatý, ale není hodnocen ani jako nedostačující. Učitelé se shodli, že učebnice je po ikonografické stránce na solidní úrovni.

21) Využíváte pro přípravu i jiný materiál? Jaký?

Všichni respondenti používají pro svou přípravu i další materiály vedle učebnic. Velmi častou odpovědí byla webová stránka modernidejiny.cz, také prezentace, filmy, pracovní listy, fotografie, obrázky, videa a atlasy.

Závěr

Pro práci jsme zvolili učebnice nakladatelství Didaktis a Státní pedagogické nakladatelství, které jsme důkladně analyzovali podle Průchy či Pluskala. Cílem diplomové práce bylo podrobit vybrané učebnice dějepisu pro střední školy a gymnázia analýze z hlediska didaktické vybavenosti a obtížnosti textu a určit, které z nakladatelství splňuje stanovené normy. Cíle byly naplněny metodami analýzy a komparace, kde jsme zjistili, že nakladatelství Didaktis je vhodnější studijní materiál. Součástí práce je také dotazníkové šetření, které nám pomohlo získat více informací k dané problematice.

Práce je rozdělena na dvě části. V teoretické části jsme podrobně nastínili problematiku učebnic – její funkce a strukturu, didaktickou vybavenost učebnic a analýzu obtížnosti textu, které nám posloužily jako podklad pro praktickou část. V praktické části jsou spočítány jednotlivé koeficienty, které se staly východiskem k porovnávání jednotlivých děl učebnic. Na základě komparace jsme zjistili, že žádná učebnice nesplňuje 80% míry didaktického vybavenosti kvůli nedostatečnému počtu strukturních komponentů. V oblasti didaktické vybavenosti skončilo nejlépe nakladatelství Didaktis, kde všechny zmíněné učebnice dosáhly přes 60%. Učebnice jsou členěné do kapitol a podkapitol vyznačující se barevným orámováním textu, obsahuje barevná živá záhlaví s podrobnějšími informacemi. Učebnice též obsahuje mnoho podnětných map, ilustrací a fotografií.

Dle mého názoru se dají považovat učebnice z nakladatelství Didaktis za vyhovující a atraktivní materiál pro studenty středních škol. Státní pedagogické nakladatelství v našem výzkumu získalo přes 50% u všech děl učebnic. Učebnice dle dotazníkového šetření můžeme hodnotit jako nestrukturovanou, málo didakticky propracovanou a zastaralou.

Závěrem můžeme konstatovat, že v Hradci Králové jsou nejvíce používány učebnice od nakladatelství SPN, jelikož učebnice Didaktis jsou v pedagogickém prostředí stále novinkou. Dalším důvodem, proč učebnice Didaktis není ve vyšší míře využívána, je ten, že na středních odborných školách se dějepis vyučuje maximálně dva roky a nakladatelství Didaktis nevydalo učebnici, která by zahrnovala učivo z rámcového vzdělávacího programu pro uvedený typ škol.

Diplomová práce splnila zadané cíle, které jsme si v úvodu stanovili. Jednotlivé učebnice byly podrobeny detailní analýze, výsledky analýz dále komparaci a zjistili jsme, které nakladatelství efektivněji reaguje na požadavky RVP. Výsledky našeho výzkumu byly

potvrzeny i dotazníkovým šetřením, ve kterém se respondenti shodli, že učebnice od SPN neodpovídají současným trendům. Práce má potenciál posloužit především učitelům a začínajícím pedagogům při výběru kvalitních pedagogických pomůcek.

Seznam užitých zdrojů

1. BALADA, Jan, *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*, Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. 100 s. ISBN 978-80-87000-11-3 [online]. 2007 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/159>.
2. BENEŠ, Zdeněk, Co je školní dějepis a co s ním? Dějiny ve škole a škola jako historická dílna, In: *Dějiny ve škole – škola v dějinách*. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského (Praha, Česko), 2010. s. 13-24 [online]. 2010 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: http://www.historiascholastica.com/sites/www.historiascholastica.com/files/HS/hs1/Historia_Scholastica_I_BENES.pdf.
3. DOSTÁL, Jiří (ed.), *Nové technologie ve vzdělávání: vzdělávací software a interaktivní tabule*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. 248 s.
4. DVOŘÁKOVÁ, Markéta, *Základní učebnice pedagogiky*, Praha 2015.
5. HORSKÁ, Viola, *Koučování ve školní praxi*, Praha 2009, Pedagogika (Grada). 176 s.
6. HRABÍ, Libuše, *Náročnost textu v učebnicích přírodopisu*, In: KNECHT, Petr, MAŇÁK Josef, *Hodnocení učebnic*. Brno 2007, s.98 –108.
7. CHRÁSKA, Miroslav, *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha 2016, 256 s.
8. JANOŮŠKOVÁ, Eva, *Analýza učebnic zeměpisu*, Disertační práce, Masarykova univerzita, Brno 2008, s.90.
9. JANSÁ, Petr, *Pedagogika sportu*. 2. vyd. Praha 2018. 226 s.
10. KOLÁŘ, Zdeněk, *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*, Praha 2012, 192 s.
11. KOLÁŘ, Zdeněk – Alena VALIŠOVÁ, *Analýza vyučování*, Praha 2009, 232 s.
12. KRENGEL, Martin. *Tajemství efektivního učení: dvakrát lepší výsledky s polovičním úsilím*, Přeložil Iva MICHŇOVÁ, Praha 2015. 56 s.
13. KUBRICKÝ, Jan, Metodika tvorby výukových materiálů na webu, In: DOSTÁL, Jiří (ed.), *Nové technologie ve vzdělávání: vzdělávací software a interaktivní tabule*, Olomouc 2011, s. 13 – 16.

14. MAŇÁK, Josef – Dušan KLAPKO (ed.). *Učebnice pod lupou*, Brno 2006.
15. NELEŠOVSKÁ, Alena, *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*, Praha 2005.
16. NÚV: Národní ústav pro vzdělávání, *Rámcové vzdělávací programy* [online]. 2019 [cit. 2019-05-12]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp>.
17. NÚV: Národní ústav pro vzdělávání, *RVP pro gymnázia*[online]. 2019 [cit. 2019-05-12]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-gymnazia>.
18. NÚV: Národní ústav pro vzdělávání, *RVP pro střední odborné vzdělávání*[online]. 2019 [cit. 2019-05-12]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-os>.
19. PLUSKAL, Miloslav, Zdokonalení metody pro měření obtížnosti didaktických textů. In: *Pedagogika*. 1996, roč. 46, č.1.
20. PLUSKAL, Miloslav, Hodnocení obtížnosti výkladového textu středoškolských učebnic z historického hlediska, In: *Pedagogická evaluace v podmínkách současné školy*. 1996.
21. PODLAHOVÁ, Libuše, *Didaktika pro vysokoškolské učitele: vybrané kapitoly*, Praha: 2012, 160 s.
22. PRŮCHA, Jan, *Hodnocení obtížnosti učebnic: struktury a parametry učiva*, Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1984, 95 s.
23. PRŮCHA, Jan, *Moderní pedagogika*, Praha 1997.
24. PRŮCHA, Jan, *Studijní příručka: Teorie, tvorba a hodnocení učebnic*, Praha 1989.
25. PRŮCHA, Jan, *Teorie, tvorba a hodnocení učebnic: studijní příručka*, 2. Vy. Praha 1989, 109 s.
26. PRŮCHA, Jan, *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. 1. vyd. Brno 1998.
27. PRŮCHA, Jan – MAREŠ Jiří – Eliška WALTEROVÁ, *Pedagogický slovník*, 4. aktualiz. vyd. Praha 2003, 322 s.
28. PRŮCHA, Jan – Jaroslav VETEŠKA, *Andragogický slovník*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha 2014, 320 s.
29. SÝKORA, Miloslav, *Učebnice: její úloha v práci učitele a ve studijní činnosti žáků a studentů*, 1. vyd. Praha 1996, 75 s.

30. TOLMÁČIOVÁ, Terézia, *Učebnice a výučba zemepisu na základných školách v Slovenskej republike po roku 1992. In: Učebnice geografie 90. let.* Ostrava 2000, 72 – 76 s.
31. VALIŠOVÁ, Alena – KASÍKOVÁ Hana – Miroslav BUREŠ. *Pedagogika pro učitele.* 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha 2011, 456 s.
32. WALKER, Ian, *Výzkumné metody a statistika*, Praha 2013, 224 s.
33. ZORMANOVÁ, Lucie, *Didaktika dospělých*, Praha 2017, 224 s.
34. ZORMANOVÁ, Lucie, *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod.* Praha 2012, 155 s.

Seznam pramenů

- 1) ANTONÍN, Robert – ANTONÍN MALANÍKOVÁ, Michaela – BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, et al. *Starší dějiny pro střední školy část první*. Brno 2018.
- 2) ANTONÍN Robert – ANTONÍN MALANÍKOVÁ, Michaela – Jiří HRBEK, et al. *Starší dějiny pro střední školy část druhá*. Brno 2018.
- 3) BOLOM, Sixtus – Lukáš FASORA – Marian HOCHTEL – Václav KAŠKA – Martin MARKEL – Josef ŠAUR – Martin VAŠÍČEK – Jan DVOŘÁK, *Dějiny 19. Století pro střední školy: světové dějiny a dějiny českých zemí „dlouhého“ 19. Století*, Brno 2016.
- 4) ČORNEJ, Petr – ČORNEJOVÁ, Ivana – PARKAN, František – KUDRYS, Milan, *Dějepis pro střední odborné školy: české a světové dějiny*. 3., rozšířené vydání. Praha 2016.
- 5) ČORNEJ, Petr – PARKAN, František – ČORNEJOVÁ, Ivana, *Dějepis pro gymnázia a střední školy*, Praha 2001.
- 6) ČURDA, Jan – DVOŘÁK, Jan, *Moderní dějiny pro střední školy: světové a české dějiny 20. Století a prvního desetiletí 21. Století*, Brno 2015.
- 7) HLAVAČKA, Milan. *Dějepis pro gymnázia a střední školy*. Praha 2001.
- 8) KUKLÍK, Jan – KUKLÍK, Jan, *Dějepis pro gymnázia a střední školy*, Praha 2002.
- 9) POPELKA, Miroslav – ANDRES, Adam – ČORNEJ, Petr, *Dějepis pro gymnázia a střední školy*, Praha 2001.

Seznam tabulek

Tabulka 1:

Přehled výsledků zjištěných koeficientů didaktické vybavenosti prvního dílu učebnic dějepisu (str. 31)

Tabulka 2:

Souhrn všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti prvního dílu učenic dějepisu (str. 33)

Tabulka 3:

Přehled výsledků zjištěných koeficientů didaktické vybavenosti druhého dílu učebnic dějepisu..(str. 35)

Tabulka 4:

Souhrn všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti druhého dílu učenic dějepisu (str. 37)

Tabulka 5:

Přehled výsledků zjištěných koeficientů didaktické vybavenosti třetího dílu učebnic dějepisu (str. 39)

Tabulka 6:

Souhrn všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti třetího dílu učenic dějepisu (str. 41)

Tabulka 7:

Přehled výsledků zjištěných koeficientů didaktické vybavenosti čtvrtého dílu učebnic dějepisu (str. 43)

Tabulka 8:

Souhrn všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti čtvrtého dílu učebnic dějepisu (str. 45)

Tabulka 9:

Přehled výsledků zjištěných koeficientů didaktické vybavenosti učebnice pro střední odborné školy (str. 47)

Tabulka 10:

Souhrn všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti učenic dějepisu pro střední odborné školy (str. 49)

Tabulka 11:

Pořadí zkoumaných učebnic dle hodnot celkové didaktické vybavenosti: (str. 49)

Tabulka 12:

Výsledky měření obtížnosti textu učebnic dějepisu první a druhý díl. (str. 52)

Tabulka 13:

Výsledky měření obtížnosti textu učebnic dějepisu třetí a čtvrtý díl. (str. 52)

Tabulka 14:

Výsledky měření obtížnosti textu učebnice od nakladatelství SPN pro střední odborné školy (str. 52)

Tabulka 15:

Stupeň syntaktické obtížnosti textu učebnic dějepisu prvního a druhého dílu. (str. 53)

Tabulka 16:

Stupeň syntaktické obtížnosti textu učebnic dějepisu třetího a čtvrtého dílu. (str. 54)

Tabulka 17:

Stupeň syntaktické obtížnosti textu učebnice dějepisu od nakladatelství SPN pro střední odborné školy (str. 55)

Tabulka 18:

Sémantická obtížnost textu učebnic dějepisu první díl (str. 57)

Tabulka 19:

Sémantická obtížnost učebnic dějepisu druhý díl (str. 58)

Tabulka 20:

Sémantická obtížnost učebnic dějepisu třetí díl ((str. 58)

Tabulka 21:

Sémantická obtížnost učebnic dějepisu čtvrtý díl (str. 59)

Tabulka 22:

Sémantická obtížnost učebnic dějepisu od SPN pro střední odborné školy (str. 60)

Tabulka 23:

Míra obtížnosti textu (str. 61)

Tabulka 24:

Stupeň odbornosti *i* a *h* (str. 63)

Seznam grafů

Graf 1:

RVP na středních školách (str.20)

Graf 2:

Koeficienty využití aparátu prezentace učiva (EI), aparátu řídicího učení (E II) a aparátu orientačního (E III) prvního dílu učebnic (str.34)

Graf 3:

Koeficienty využití verbálních (Ev) a obrazových komponentů (Eo) prvního dílu učebnic (str.34)

Graf 4:

Koeficienty využití aparátu prezentace učiva (EI), aparátu řídicího učení (E II) a aparátu orientačního (E III) druhého dílu učebnic (str.38)

Graf 5:

Koeficienty využití verbálních (Ev) a obrazových komponentů (Eo) druhého dílu učebnic (str.38)

Graf 6:

Koeficienty využití aparátu prezentace učiva (EI), aparátu řídicího učení (E II) a aparátu orientačního (E III) třetího dílu učebnic (str.42)

Graf 7:

Koeficienty využití verbálních (Ev) a obrazových komponentů (Eo) třetího dílu učebnic (str.42)

Graf 8:

Koeficienty využití aparátu prezentace učiva (EI), aparátu řídicího učení (E II) a aparátu orientačního (E III) čtvrtého dílu učebnic (str.46)

Graf 9:

Koeficienty využití verbálních (Ev) a obrazových komponentů (Eo) čtvrtého dílu učebnic (str.46)

Graf 10:

Celková didaktická vybavenost učebnic dějepisu pro střední školy (str.50)

Graf 11:

Syntaktická obtížnost prvního a druhého dílu učebnic (str.54)

Graf 12:

Syntaktická obtížnost třetího a čtvrtého dílu učebnic (str.55)

Graf 13:

Koeficienty sémantické obtížnosti textu prvního dílu učebnic (str.57)

Graf 14:

Koeficienty sémantické obtížnosti textu druhého dílu učebnic (str.58)

Graf 15:

Koeficienty sémantické obtížnosti textu třetího dílu učebnic (str.59)

Graf 16:

Koeficienty sémantické obtížnosti textu čtvrtého dílu učebnic (str.60)

Graf 17:

Celková obtížnost textu T a faktory T_s a T_p učebnic (str.61)

Graf 18:

Koeficienty odborné informace i a h prvního a druhého dílu učebnic (str.64)

Graf 19:

Koeficienty odborné informace i a h třetího a čtvrtého dílu učebnic (str.64)

Seznam vyobrazení

Obrázek 1: *Strukturní komponenty učebnic dle Průchy* (str. 14)

Obrázek 2: *Struktura učebnic dle Maňáka s Klapkem* (str. 14)

Obrázek 3: Didaktická vybavenosti učebnice dle J. Průchy (str. 15)

Obrázek 4: Obtížnost textu učebnice dle J. Průchy (str. 27)

Seznam příloh

Příloha 1: Dotazník „*Strukturální analýza učebnic dějepisu*“

Přílohy

Příloha 1: Dotazník „*Strukturální analýza učebnic dějepisu*“

Strukturální analýza učebnic dějepisu

Dobrý den,

Věnujte prosím několik minut svého času vyplněním následujícího dotazníku.

Vyberte jednu odpověď:

- 1) **Pohlaví: muž – žena**
- 2) **Jak dlouho učíte? do 3 let – 4-10 let – 10-20 let – více jak 20 let**
- 3) **Využíváte ve výuce učebnice? ANO - NE**
- 4) **Podle kterého nakladatelství učíte dějepis?**
- 5) **Vedou podle vašeho názoru učební texty ve Vámi využívaných učebnicích k dostatečnému rozvoji kritického myšlení?**

6) **Jaká kritéria by podle Vás učebnice měla obsahovat?**

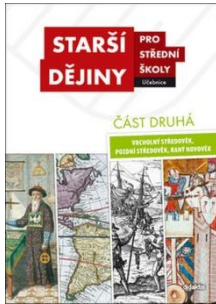
7) **Obtížnost v učebnicích hodnotím 1 – 2 – 3 – 4 – 5 (1 nejlepší – 5 nejhorší)**

8) **Vnímáte učebnice jako dobře strukturované? ANO – NE**

Jak jinak podle Vašeho názoru by měla učebnicová struktura vypadat?

9) **V jakých fázích a při jakých aktivitách učebnice využíváte?**

10)

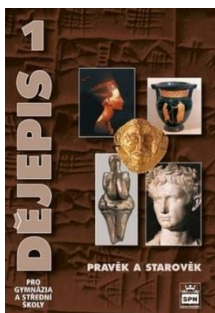

Znáte učebnici z obrázku? ANO – NE

Využíváte ji jako doplňkovou pomůcku? ANO – NE. Jestliže ano proč?

Zvolil/a byste tuto učebnici pro svou výuku? ANO – NE a proč?

11)

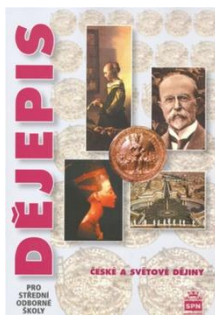

Znáte učebnici z obrázku? ANO – NE

Využíváte ji jako doplňkovou pomůcku? ANO – NE. Jestliže ano proč?

Zvolil/a byste tuto učebnici pro svou výuku? ANO – NE a proč?

12)

Znáte učebnici z obrázku? ANO – NE

Využíváte ji jako doplňkovou pomůcku? ANO – NE. Jestliže ano proč?

Zvolil/a byste tuto učebnici pro svou výuku? ANO – NE a proč?

13) Zhodnot'te doplňkový aparát učebnice – především ikonografický

14) Využíváte pro přípravu i jiný materiál? Jaký?

Mnohokrát Vám děkuji za vyplnění dotazníku.